

Tarrosõ Triinu-Liis:

„Kas leelo om inämb
hindäle vai külälisile?”

lk 2

Bergi Emilia:

„Seto Latsi Kuul om
huvitsõõr, koh latsõ' ja
suurõ' opva' Setomaast.
Opitas seto kiilt, kultuuri,
lauldas ja tandstas.”

lk 4

Roosimaa Margery:

„Programm oll nii
pikk, õt leevä' sai' valmist
ja õgaüts otsõ uma
leevä märgi perrä ülest
ja võtt kodo üteh.”

lk 10

Setomaa

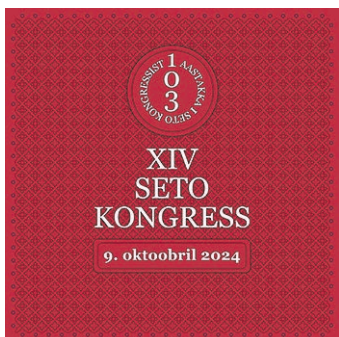
Hind 1.50 eurot

Oktoober 2024, nr 10 (419)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

103-aastanõ Seto Kongress oll' nuuri näkko

KAUKSI ÜLLE

Seto Kongress om mullõ peris süümelähkene sündmus. Ku minno 1993. aastal edimäst kõrda Seto Kongressilõ kutsti, sis olli nigu imestünü, õt kuis minno sis edimäsele ja töösõlõ kongressilõ kutsta-s. No õks ma sis sai tiidä', õt edimäne kongress oll' jo 1921. aastal Petserih ja töönõ säälsamah 1930. aastal.

Mu üts vanavanaimmist Webberi Alice-Johanna oll' Vilo vallast Rõugõhe talopernaases saadõtu, a kas kiäki timä sõsarist-veljust oll' viil sääil vai kogoni kongressil, tuud tulõ viil uuri'. Selge om, õt tuukõrd olli Võro raadiõh kuuh Tobre Reeda seto saadõt tennü ja piiriküsimusõ ni Setomaa ar' andmisõ ja ar' võtmisõga kursih. A edimäse seto kongressi luu sai kirotada' „Taarka” näüden-dihe sisse.

Perrä jäänü' paprõ' ütlesõ, õt sääil oll' uma 200 saadikut, juhatusõ esimehes valiti Siimaski Seenka. Juhtloosung oll', õt setodõst tulõ tetä' eestlase'. Nimmi ja kohanimmi eestistamine ni koolimaio manoehtamine ja õhtukooli' oll' ka ar' nimmät.

Haridusõ küsimusõ tähtsüse mano om no' 103 aasta peräst tagasi jout. Siski suurõ eestistamise tuhina man mõnõ' noorõ' hõimurahva liikumisõ tege-läse' nõudsõ' seto koolihari-dust setodõlõ ja loi' EV tegevüst vägüsi ümberahvastamisõst. Paulopriit Voolaine pand' kokko seto lugõmiku „Kodotulõ”. Tuu jaost tä pand' ümbre ka eesti luulõt seto kiilde ja luulõf eis' mano. Ildampa õnnahu täl eeposki Vabarna Annega kuuh-

XIV Seto Kongressil saadikidõ hulgast valitu vahtsõnõ Vanõmbidõ Kogo: Tarrosõ Triinu-Liis, Riitsaarõ Evar, Grünbergi Maria, Rahasepä Rainer, Hörna Aare, Uibolehe Urmo, Vabarna Jane, Järvelilli Rein, Ristimäe Raivo, Leima Aarne, pildilt puudu Matvei Arvi, Sarja Urmas ja Jüriõõ Vello. Jõudu ni tarkust Vanõmbidõ Kogolõ Seto Kongressi otsussidõ elloviimisel!

Sundelli Harri pildi'

Saadiku' saalih.

Siski omma' iihkavaga pido' parhilladsõs tulõmust andnu' ja nuuri oll' nii delegaatõ ku uudistajidõ siäh.

III kongressi põhiasi oll' kontrolljoonõ küsimus. Oll' väega hallus aig setodõlõ ja nuu' hingehädä' kaotõt suguvõsa majadõst ja haudadõst omma' leelolaulõ seeh ja mälestüsih alalõ. Joba sis tull' jutus ka Setomaa umavaltsusõ moodus-tamisõ poolõ püüdmine. Kiäki vanõmb naistõrahvas saistaõ pistü ni pallõl, õt arkõ' toda küll teke', kuis mi kiroda kiräümb-rigu päälõ Setomaa. 31 aastat ildampa om Setomaa nimest ja seto olõmisõst saanu uhku-sõasi. Valgõ villasärk om niisama kõva aadlirüü nigu edimäse vabariigi aigu mulgi kuub.

Loomulikult nõstõti ka küsimus seto keele edasiandmisõst, a mu mäletämist müüdä loodõti inämb kodo ja leelokuurõ päälõ ku kooliharidusõlõ. Viil kümme-kund aastat tagasi joudsõ seto liikuminõ tollõni, õt Valgu Meel algat leelolaagridõ moodu ja säält om jo tulnu lisa nii Talina ja Tartõ kuurõ ritohe ku ka kotsusõpääil Setomaa valla kuurõhe. Ku edimäsest kongressist sai 100 aastat müüdä, sis sai luudus seto latsiaiarühm ja soo aasta ka Obinita oppõ-kotus seto kultuuri kallakuga noorõmbilõ koolilatsilõ.

IV kongress 1996. aastal võtt teemas uuri' esindämälä rahvastõ organisatsiooniga liitumist.

V kongressil 1999 olli' õks kontrolljoonõga kohanõmisõ küsimusõ' päävakõrral. Kultuuri ja keele kottalt sis Hao Paali lubasi kokko ko-fada' laulu', mis Hurda kogoteosõst vällä jäi', ja nuu' vällä anda'. Leeloantoloogia' omma' olõmah ja noid tarvitadas.

VI kongress 2002. aastal oll' tähtis tuuperäst, õt võeti vasta otsus, õt seto rahvas om rahvas ja seto kiil om kiil. Ja ka soo aasta kongressil tull' mito kõrda jutus hindä kehtestamine põlisrahvana ja keele staatuse nõstminõ Eesti riigi tasan-dil. Õks olõ-i viil saavutõt piirkunnakeele õga põliskeele staatust.

tüüh valmis luvva'.

Kooliopikit om viilgi tett, a huugsalõ eestistamisele om parhilla' mano tulnu ingliskeelestümine, latsõ' tõnkäse' jo koolihki umavaihlõ. Ernitsa Villemist sai setodõ ristesä - timä oll' üts nimepandjist ni soovit setokiilsit nimmi võtta'. Karskusliikumisõ jutlustamisõ iist ollõv tä kogoni tappa saanu. Siski olõ-i timä idee' kohegi koolnu', Uusvadah asutõdi soo aasta karskusselts kah ar'.

II kongressil 1930. aastal kitse usundiurja Looritsa Oskar setodõ uma keele alalõ hoitmisõ korgõt tasõt. Noortõlõ soovitõdi ekskursioonõ tetä' ja iihkavaga pidosit. No sool kongressil ollgi innidisel nuursootskal Operi Rainil ettekannõ' päälkiräga „Seto kultuur ku väreht maailma - Euruupa Kultuuripäälin 2024 näütel“.

Lätt edesi lk 2

Kas leelo om inämb hindäle vai külälisile

TARROSÕ TRIINU-LIIS

Mineväl kooliaastal teie seminäritüü, miä kandsõ nimme „Pärimuse kandjate suhtumine seto leelo esinemiskultuuri“. Tahtsõ arvu saia, mäene om perimusõ kandjidõ hoiak ni arvamuso seto leelo esitämisse, näütes turistilõ vai külälisilõ. Inspiratsiooni saiõ Setomaa valla arõngukava murõkotsustist. Dokumendih oll' üteld, õt „Seto kultuuril on oht muutuda liialt kommertslikuks ja kaotada ehedust,“ ja „Kultuur on muutunud liialt esinemiste-keskseks ja igapäevaelust kadunud“. Ollõh esi putnu kokko seto leelo esinemistõga, sõs tahtsõ uuri, miä omma' tõisi setodõ arvamuso, aol ku turistõ kau Setomaal peris pallõ.

Materjalõ kogosi intervjuudõst. Teie näid kolm tükki, õgah üteh viis kuni säitse osalõjat. Intervjuussõ kutsi osalõma Setomaal tegutsõvatõ kooridõ liikmit, Setomaalt välõpuul tegutsõvatõ kooridõ liikmit ni teie eräle viil intervjuu grupi seto laulukultuuri uurijatõ ja populariseerijatõga. Intervjuudõst saiõ pallõ materjali, midä saa eräle lukõ mu uurimusõst õgäuts esi. Tuu vällä ülditsõmba tulõmusõ.

Kõgõ inämp tull' positiivsit vastussit küsimusõlt, mäene om turismi mõo. Turism nõst tiidlikkust, motiviiir kultuurist osa võtma ni sedä hoitma, tuu kohalikõlõ inemiisilõ tavallo elevüst ni võimaluisi saia' tutvast vahtsildõ piirkond ni inemiisiga. Vahtsõ' inemisõ' tulõva' kodo küllä, a vaihhõpäl saat ka eis' kohegi reisile minnä'.

Turismi halusamp puul om seto leelo muutumino ütekülg-sõs ni odavas, midä põhjustas esinemisõ lühko aig ni keelebarjäär. Lühko ao seeh proovit võimalikult pallõ soost põnovast ni suurõst laulukultuuri edesi anda, a lühko ao seeh saat anda' õnnõ käputävve. Vaihhõ-

päl jääseki' valikohe nuu' rõõmulitsõmba' ni praasniku laulu', jääs mulje, õt siih elo omgi üts pido ni pillerkaar. Halvastõ või vaihhõpäl minnä' ka koori liikmil umavaihhõl. Võiva' tekküdä' pingi' ni tülü', näütes saa-õi koori' kokko, ku kutstas laulma kohegi vai ku mindäs mõnõ projektiga kohegi kavvõndõhõ, sõs säädäs ette piir-arv ni suurõ koori puhul piät kiäki kodo jäämä. Kiä sõs kodo jäätä?

Ülditsõlt nätäs turismi ku võimalust leelot eloh hoita'. Seto leelo püsümisõs om rõhutatõ opada' latsi, näüdä'tä' üles initsiatiivi kultuuri hoita' ning tegutsõda' avatu suhtumisõga, näütes tetä' sääntsit avatu kuuholõmisi, koh lautas hindä jaost, sääl saa ka ütstõist opada' ni suunata'. Kokko saava' tulla' ka inemisõ', kiä' olõ-õi õnnõ üte koori liikmõ', vai kõik, kinkõl om huvvi.

Uurimusõst tull' ka vällä, õt mõtõld om vahtsilõ võimaluisilõ seto leelot esitledä', näütes kutsu' turistõ kooripruuvi kõrvalt kullõma vai luvva' virtuaalsõ' ekraani', kost näüdätäs laulmist, nõo' mõttõ' asõndasõ' kooridõ pidevät kokkokutsmist esinemisõ peräst.

Soõ tüü vöisi' inspiiri' mõtõlõma ni hindama, kuis vöisi' uma kultuuri esitledä'. Kas piämi muutma sood vähembäs ni panustama rohkõmb olõma kohaliku uma kultuuri seeh ja sooga tuuma vanaaolist kultuuri tagasi tämbätse päävä argiello? Vai mõtõlõma päämitsõlt, kuis nägevä' tõosõ' meid välastpuult? A parhilla' tundus, õt tähtpäävä ni argielõlitsõ' toimõtusõ', säälhulga laulminõ hindäle unõhhus, kuna mõtõlõmi ja tegelemi kõik aig külälisi ni turistõga vai mängimi näile, õt leelo om õgapääväne asi.

Uurimistüü tulõmusõ' ni protsess jätse mulje, õt parhilla' omgi, õt leelo om õnnõ esinemisõ jaost, soõ tähendä-õi, õt leelo om kaonu, a leelokultuuri kontseptsioon ni põhimõttõ' om soõ aig muutunu'.

103-aastanõ Seto Kongress oll' nuuri näkko

Alostus lk 1

VII kongress 2003. aastal oll' eräkõrralinõ – valiti nelä kavandi seest vällä Seto lipp. Lipuvalimisõ iistvõtja oll' Sarvõ Ain. Oll' elektrilidsõlt laetu õhkkund. Kaeti ja uuriti hoolõga, kiteti ütte ja tõist. Ristilipu puuldaja' sai' inämb helüsit. Nii tä lehviski jo mituküm-mend aastat uhkõlt.

Ku eelmidsil kongressel käve ma külälise vai Fenno-Ugria Asutusõ esindäjänä, sis VIII kongressil 2005. aastal kogoni ku saadik. Kas ma esindi sääl vastluudu Mokornulga leelokuuri vai kedägi muud, tulõ-i miilde. Meeleh om minno õks huvitanu rahva hindätiidmine. Ku 2002 oll' Seto Kongress seto rahva rahvas kuulutanu, sis 2005. aastal esi Järvelilli Rein eelnõu seto rahvalõ kultuur-autonoomia taotlõmisõ kotsilõ. Tuu heidit' rahva ar' ja eelnõu hääletedi maaha.

Kandidiirse ka uljalt Vanõmbidõ Kokko. Järvelill sai kõgõ inämb helüsit, a kuna timä eelnõud vasta õs võeta', tä loobusi ja mina olli joonõ ala jäänüisist edimäne ni olligi huuaõ Vanõmbidõ Kogoh. Sääl oll' peris kee-rulinõ Võro-Tarto kogõmusõga inemisel. Kõik kõnõli' külältki läbisegi ja säädüisi ja kodokõr-raga õs rehkedädä'. Minu ku kiränigu jaos oll' rassõ üle ellä', õt protokoll kirotdi nii, kuis kirotajalõ tundu, mis õs sobi', jäteti vällä. Kiräviie ümbre lahvat' mitu jagõlõmist. Nõuti õigust kirota' grammatikavabalt seto kiilt. No tuu nõud-minõ kaõs loeti vahtsõst ette ka timahavatsõl kongressil. No lepi-i ma tuuga. Aolehte saa-i nii huupi vällä anda'. Vot lasõ-i vallahõ tõlkjat õga keeletõimõtajat.

IX kongress 2008. aastal arof muuhulga, õt Setomaa leheh pidänü inemisile sünnüpäivi puhul õnnõ suuvma.

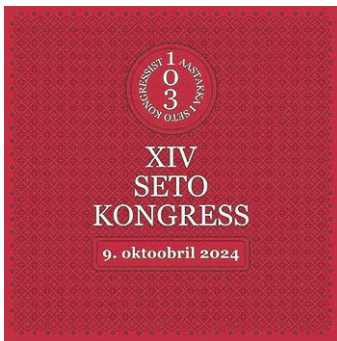
X kongressil 2011. aastal jouti sinnamaalõ, õt haridusõga piät inämb tegelemä. Keelepesäsit luuma ja tegemä ka suurilõ inemisilõ keelekursuisi. Läts 10 aastat ja tettigi suurilõ ka keelekursuisi.

XI kongress 2014 kinnitedi Seto vapp ar'. Tuud küll väega sagõhöhe tarvitada-i, a kannõl,

Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo päävänõmbast sai kõgõ inämbä saadikidõ helüsit kogonu Rahasep Rainer.

Sundelli Harri pilt

sõrmlinõ sääl pääl om. Sõrmlinõ siski nii massilinõ pill ku kroomka olõ-i.

XII kongressil 2017 olli' kuuholõkil ka Siberi seto'. Seto piir käve piä vasta Hiina müüri. Oll' olnu Setomaaga soomõ-ugri kultuuripäiliin 2015, tett kultuuripäivi Peterburih. Praegu õkva imelik noid aigu miilde tulõta'. Praegu nigu sain iih ida poolõ.

XIII kongress 2021. aastal tähist' 100 aasta müüdäminekit edimädest Seto Kongressist.

XIV Seto Kongress oll' õkva no'. Oll' illos kaia' nuuri inemisi. Seto noorõ' omma' kõrdapiteh rõivil ja kinä olõkiga. Tuu, õt näide kiil viil mano oppi' taht, tuu om sääne asi, õt kõigil tulõ piiglihe kaia'. Valgu Meel üteld, õt Tartohe lännu poig taht ruttu seto kiilt mano oppi', klassikaaslasõ' tahtva' kõnõlõmist kuulda'. Tarrosõ Triinu-Liis uursõ kuuma küsimust turistilõ laulmisõ mõost seto kultuurilõ. Salmi Päikeriin kõnõl' hindä latsõpõlvõst seto kultuuri seeh, illatsõmbast võõrdumisõst ja tagasijoudmisõst seosõh aasta aigu ettevalmistõ imä Triinu pulmõga. Itse Rasmus esini imelitse kõnnõga.

Kõgõ inämp elevüst ja heitümist teküt Järvelilli Reinu koos-

tõt eelnõu tulõvadsõ kongressi vahtsõst muudu kõrraldamisõst. Tä selef, õt tulõ kats kota. Üte kua moodustasõ' Kroonikogo liikmõ' ja tõosõ kua senaatori', kiä' valitas seto rahva nimekirju alusõl. Timmo Margus üteld, õt timä meelest tuu lää-i mitte, om hulga setomaalasi, kiä' olõ-i 100 protsenti seto', a omma' pallõ Setomaa hüäs tennü', kuis näid otsustamisõst vällä jättä'. Raudoja Ahto üteld, õt Kroonikogo liikmidõga võinu' ka inne nõvvu pitä', ku sääne asi maaha hõigatas. Eelnõu siski hääletedi maaha. Kuis kongressiga edesi minnä', tuu jäi vahtsõ Vanõmbidõ Kogo otsusta'.

Kongressi algusõh ja mitu kõrda puldih tervit' ja kõnõl' seto uma poliitik, Riigikogo liigõ Taro Igor. Tä juht ka parlamendi seto tugirõhmä. Ütel, õt seeni, ku seto kiil om lihtsalt seto keele erikujo, sis võit ja piatki õgal puul ka parlamendih umakeeli kõnõlama. Tuu olõ-i säädüse vasta.

Võromaa Arõnduskeskusõ puult tervit' Seto Kongressi Tootsi Tiit, kiä kitse, õt setodõlt saa inspiratsiooni arõndustegevüses ja hindä nähtäväs tegemises ni kitse hüvvä kuuhtüüd.

Mina, Kauksi Ülle, terviti Seto Kongressi ku Võrokõisi Kongressi Vanõmbidõ Kogo päävänõmb ni tei ettepanõku tetä' kuuhtüüd Lõuna-Eesti põliskiili – seto ja võro keele tunnustamisõs riigi puult ja laembalt. Ütte hellü taheta-i kuulda', a kattõ hellü kullõldas joba.

Kandidaatõ Vanõmbidõ Kokko esitedi üle 20, sooaasta tahtjit oll'. Nimekiri oll' nii hüä, õt kiä ka iganõs valitu, saanu tegusa Vanõmbidõ Kogo. Sai vannu ollijt, sai noorõkõsi. Mul oll' hüä miil, õt Seto Kongressi päävänõmbas valiti seto kiränik Rahasep Rainer. Suuvõ õnnõ ja lubasimi inämb saista' raamatidõ, kiräsõna ja seto ni võro kiili põliskiilis tunnustamisõ puult.

Lõpõtagi tagasikaemisõ tenosõnnuga Seto Kongressi alostajilõ ni vidäjile ja pidäjile; soost kõost oll' suur abi Võrokõisi Kongressi kokkokutsmisõl ja käümä vidämisel. Aitumma ja kiili ni rahvidõ kehtestämisel üteh edesi!

Leelokoor Madara' 10

Põlva Seto Seldsist viis naist sai' kokko, õt pruumi' ütekhkuh laulta' seto leelot. Kõik naas pääle üteld sünnüpäävapidõl, koh tämbätse' Madara' naase' pidõpäl seto laulu helü vallahõ lei'. Ütidse' huvi' ja leelolaul om olnu' tämbätsest pääväst kümme aastakka.

Madara' leelokoorikõsõ nimi sündü sündü uutõh. Üte Madara' naase perrehe loodõti vele kõrvalõ sõsard Madarat. Ku uuringu' näütsi', õt ilmavalgust näge piagi' poiskõnõ, sai leelokuur lua võtta' hindäle nimest Madara. Seto keeleh mitmusõh Madara'.

Madara' naisi ühendäs pääle seto leelo ka' ütime hüä kuuholõminõ. Ar' lahendõdas perreprobleemi', tüümurrõ' ja murõlitsõ' pääväsiindmüse'. Madaridõ perreh omma' Anne Prangel, Merle Põlluveer, Ingrid

Madara' esinemäh.

Koori kogo pilt

Ristimäe, Kati Taal ja Svetlana Roht. „Viiekeiste olõ tuupe-räst, õt sis mi maha üte massina pääle,“ naardva' naase'. Anne om Põlva Kunstikooli direktor ja oppaja, kiä' eis' joonstas ja luulõtas. Käsitüümeistri Merle kae all saava' oppust kunstikooli latsõ', Põlva vanõba' inõmisõ' ja Roosi kooli opilasõ'. Ingrid pidä Rähni külälisimaja pernaase aamõtit ja lupa kõõ umma tarrõ Põlva setokõisilõ

kokkokorjumisõ jaost ja pido-päivi pidamisõst. Folklorist Kati om tämbätsest pääväst tegevjuhendaja ikkõ joudnu' vana-kõisilõ ja sanna saladusi tiidväsannanaane. Svetlana and uma tiidmisi ja tarkuisi edesi kuuli minevilõ latsilõ Põlva Lõunõkaarõ Latsiaiah.

Umma leelotiid naksi' naase' kauma päält vahtsõ plaadi „Verska naase“ kullõmist. „Kumi „Põllulaulust“ ja „Hällülaul-

lust“ jako saa, sis mi või tõisigi' laula pruumi,“ oll Svetlana edimäne mõtõh, kiä oll laula helüria' kolmõ noodijoonõ pääle joonstanu'. Õnnõ Svetlanal oll pikep laulukogõmus ja muusikakooli haridus. Edimäne esinemisõ jäi 2014. aastaga veebruarikuu sisse, ku mi Põlva Pesä hotellih Rahasep Maria kõrraldõdõt maaselitsapidõl „üllätäjidõna“ üteh leelodi.

Viis edimäist aastakka lätsi' müüdä tormilitsõlt. Mi käve folkloorifestivalil Säksamaal, Mordvah, Veliki-Novgorodih, Narvah ja olli Baltica kontserdil. Mordvast tõi kodo 2017. aastagal grand prii. 2018. aastagal lauli' naase' hinnäst Lüübnitsah Seto Kunigriigipääväl kuniga koorikõsõs. Madara' naase' olli' „Johannes Pääsukese tõeline elu“ vilmitegemisõh, koh Prangli Anne sai äkitsi saaju pernaist mängmä. Lämmä' sõprusuhtõ' omma' olnu' Mordva folklooriansambliga' Merema. Ka' Veliki-Novgorodi Krugovinaga'. Mi olõ kaunu' ka' tõõnõ-

tõõsõl küläh. Kaõs jäi sõprusuhte poolkust Sankt-Peterburgi kasakidõ ansambliga' Bratina, kiä' meid 2019. aastagal umah kodoliinah kostidi'. Kokkosaminõ Põlvah touku koroona peräst edesi, kukki' näil olli' viisa' käeh ja kohvri' valmist pant. Kaõst nuu' hüä' sõbra' omma' jäänü' piiriraadi taadõ, minkõ nõgla' tsuskasõ' süämehe ja hinge ...

2019. aastaga keväjätse aol lauli' Madara' uma leelo' helüstudiodh. Järgmätse aastaga numbri seeh sai CD „Madara“ tunnustõt Viländi Etnokulbi nominendi tiitliga'. Järgmätse viiel aastagal om leelolaulu kannõt Soomõmaalõ Imatrahe ja mitmõl kõrral Lätti Alsungahe. Ku innebidi om Moostõh laulõt vabalava pääl, sis 2021. aastagal võistli' Madara' naase' Moostõ Moisekatsi elohelül suurõ lava pääl ja ümbresäet rahvalaul sai Eesti Rahvalaulõ Arhiivi eripreemia. Erilitsõ' mälestüse' tuudi üteh Gruusia reisi päält 2023. aastaga poli-

foonilitsõ laulu sümposiumil. 2024. aastaga tähtsõp ülesast-minõ oll Põlvah „Taevapargi pühitsemine“ kontsertsarrah, koh laulõti kõrvotsidõ Kanada inuiti naisiga'.

Madara' nõvvoandmisõ' tulõvaisilõ leelohuvilisilõ – alostago' julgõlt. Kullõlgõ' innitsidõ lauluimmi ja leelolisi puult laulõt laula, võtkõ' tiidmisõst tiidjidõ ja mõistjidõ oppamisi. Pangõ' roodäs ummist mõistmisit tšuat korgõbahe. Kaugõ õgal setokõisi kokkosaamisõl ja leelolaagrih. Võtkõ' vasta külläkutsmisõ'. Kutskõ' eis' tõisi küllä ja pidäge' hõimupäivi. Opkõ' selgest mõnõ seto tandsu'. Proomkõ' eis' luvva' mõni vahtsõnõ laul ummi sõnnu pääle. Opkõ' tuud pilli mängmä, midä olõ-õi mängnü' viil. Kullõlgõ' ütstõist. Võtkõ' laulmist ku hüvvämiilt! Ja peläku-ui umast helüst „eläjät vällä laskõ“! Säänestmuudu omma' Madara' naase' joudnu' küm-nendä verstopostini'.

ROHT SVETLANA

Nuursootska edimätse' seigelüse'

3.–9. oktoobril oll Setomaal kultuurinätäl, mia pakk pall'o miilde jäävit kibõnit ja vahtsit kogõmuisi. Ma olõ nuursootskana soo tiikunna alostusõh läbi elänü' kokkosaamisi inspiriividõ inõmisiga' ku ka' olnu' mitmõl tähtsäl üritusel. Siih om väigokõnõ ülekaehus mu edimätsist k'auimisist ja seigelüisist oktoobrikuuh.

ITSE RASMUS

3. oktoobri – päiv Setomaa koolõh ja vahtsõnõ kunigriigi-päiv. Päiv naas varra hummogu Tartoh, kost mi lätsi ülebootska Uibolehe Urmoga' edesi Saatse poolõ. Sääl kuultõdi vällä, õt järgmäne kuningriigi-päiv ommõ Saatseh, ja tetti valalõ ka' vahtsõnõ inhvotahvli, mia tutvustas piirkunna aoluku ja traditsioonõ.

Peräst tuud mi lätsi Setomaa kuulõ kaema, kõgõpäält Meremäe kuuli. Ma olõ Meremäe kooli värske vilistlanõ, mul oll tõisi nuuriga' kokkosaaminõ väiga' süändlõmmistäv. Mi kõnõli ütehuuh vabalt, proomõmi arota' näide mõttidõ ja küüsümüisi üle, ja oll hüä ja avat õhkkund. Järgmäne kotus oll Verska, koh mi seledi noorilõ, kiä om ülebootska ja kiä om nuursootska.

Päävä lõpõdi Miktämäel, koh noorõ' tervidi' meid Seto hümnii ja meele pühendet lauluga'. Tuu oll liigutav ja hüämiil oll nätä', õt kuis Miktämäe noorõ' olli' ettevalmstuisi tennü' ja esiti' meele uma' kõgõ pareba' etteastõ'. Nä olli' aktiivso' ja julgõ' pallõ küüsüma', mia tekk mi kokkosaamisõ erilistsõst.

5. oktoobri – mihklipäiv Talin-nah. Tuul hummogul mi sõidi innidse nuursootska Grünbergi Mariaga' Tartost Talinahe, õt olla' mihklipäävä pidamisõl Vabaõhmuusiumi seto taloh. Sääl saava' õgal aestagal kokko Põhja-Eesti setokõsõ' ja kõik, kiä' tahtva' seto kultuuriga' lähebält tutvast saia'. Sääl sai kullõlda' seto laulu, pillimängu ja muidogi' tandsi'. Mu jaost oll tuu eräkõrdnõ kogõmus, selle õt oll õlõminõ täüs hüvvämiilt ja ütthehoitmist. Ma sai sääll maitsa' ütthe elo kõgõ parebat ruuga! Päiv mõot minnu sügävält ja kindlahe ma proomi järgmätsil aestagil jäl' sinnä' tagasi minnä'.

6. oktoobri – setokõisi kogo-nõminõ Saarõpeedil. Päiv naas pääle bussisõiduga' Viländimaalõ Saarõpeedilõ, koh ma

sai kokko Viländimaa setokõisi kogokunnaga'. Tuu oll mu edimäne kõrd olla' säntsels kokkosaamisõl ja tuu jätt mullõ väiga' miildejäävä mälestüse. Oll hüä nätä', õt kuvvamuudu setokõsõ' saava' kokko eiski' välähpuul Setomaad, õt laulta', tandsi' ja tähistä' umma kultuuri. Kokkosaaminõ oll kodonõ ja ma sai tutvast pallõdõ huvtaavidõ inõmisiga'.

7. oktoobri – kultuurikohvik Modusõh. Õdagu mi sõidi Talinahe, koh oll Tormi Pireti kõr-raldõt kultuurikohvik tandsu- ja kultuurikodoh Modus. Nii kuis Piretilõ kombõs, oll tä tuu õdagu kõrraldanu' uhkõlt. Edimält oll näütemäng, mia võtt kokko edimätse kolmõ seto tandsupido kõgõ pareba' kõrra'. Tandsa, midä ma eis' tandsõ kolmadal tandsupidol, näi edimäist kõrda päältkaejana – tuu oll võimas kogõmus.

Ku tuust viil viländ olõ-õs, sis edesi naas pääle arotaminõ. Ülebootska kõnõl umast elost, kost tä om peri ja kuis tä seto kultuuriga' om kõüdet. Piret kasut juhust ja kuts ka' minnu rahva ette kõnõlõmma. Õdagu lõpuh kõrrald Piret lõbusa võistlusõ, koh meil ülebootska ja Mariaga' tull kokko säädä' hindä jaost võistkunna', tõlki' setokeelitsit lausit ja vastada' seto nädäli viktoriiniküüsümüisilõ. Tuu oll põnnõv ja nalakas välälakutsõh, koh ütthekuuh tegemisõl oll tähtsä kotus. Aifumma Piretilõ tuu miilde jäävä õdagu iist!

9. oktoobri – Seto Kongress. XIV Seto Kongress oll mu jaost suur avvuasi ja hindä ületäminõ, ma johtu edimäist kõrda nuursootskana esinemma säntsels sündmüsele.

Kongress tõi kokko hulga inõmisi, ka' nuuri. Päiv vinnü pikäst, a tuu oll täüs huvtavvi arotamisi ja vahtsit kokkosaamisi. Kongressil kõnõli' ka' mitmõ' Setomaa noorõ', kiä' esitli', kuvvamuudu Setomaa noorõ' tundva' hinnäst vahtsih perimüstunnõh, ja kuvvamuudu omma' noorõ' osa võtnu' Tarto 2024 kultuuriaes-

Noorõ' elli' kongressilõ ütthe.

Sundelli Harri pilt

Nuursootska kõnõh Seto Kongressil

Mul om väega hüä miil ni suur au tii iih tämbä nuursootskana saista'. Ma taha teid kõiki tennädä', ni õnnõ mitte tugõmisõ ja usaldamisõ iist, a ka tuu iist, õt ti olõt parhilla' siih, hüä' tulõvikumõttõ' pääh. Mi olõ parhilla' nuu', kiä' kandva' edesi Setomaa ello ni vanno kombit. Mi, noorõ', olõ nuu', kiä' saava' otsustada' tuu, määne näge vällä Setomaa tulõvikuh. Mi olõ nuu', kinkal om võimalus, a ka vastutus hoita' eloh mi esivanõbidõ luu', laulu', tandso', kombõ'. A tuu tähendä-i õnnõ vanno asjo hoitmist, vaid ka vahtsidõ võimalusi löüdmist.

Mi põlvkunnal om võimalus kõütä' vana Setomaa asja parhillatsõ ni tulõvikueloga. Meil om parhilla' tehnika ni tiidmise', midä mi esivanõbil olõ-s. Mi mõista kasuta' internetti, filme, sotsiaalmeediat, õt näüdatä' maailmalõ, kiä' mi olõ. Seto kultuur olõ-i õnnõ minevik – tuu eläs ka parhilla', tämbä, tuu and hüvvi mõttit ni inspiratsiooni.

Mi piä olõma loova' ni valmi' tegemä

miäkit vahtsõt. Ku mi taha hoita' vanno kombit ni seto ello, piä mi löüdmä vahtsit võimalusi, kuis muuta' tuu nuuri jaost huvtavast ni kaasaigsõst. Kuis mi saa umma leelot, tandso vai näpotüüd nuurilõ lähkobahe tuvva'? Kuis kõütä' umavaihlõ vanna ni vahtsõt? Tuu omgi mi nuuri tugõvus, mi saa luvva' ni tetä' vahtsit asjo ni samal aol jäää' ummi juuri mano. Tollõ jaost om vaia tetä' kuuhtüüd ja mitte õnnõ umavaihlõ. Tuud om vaia tetä' ka vanõbidõ, vanavanõbidõga. Meil om viil pallõ oppi' noilt, kiä' om vanno kombit eloh hoitnu' ni meile edesi opanu'. A meil om ka umalt puult anda'. Meil om joudu, värskit mõttit ni julgust pruumi' vahtsit asjo. Ku mi suta kokko panda' vana ni vahtsõ, siis mi saa ehtä' silla mineviku ni tulõviku vaihlõ.

Hüä' noorõ', mi helü om tähtsä! Õgaüts saa miäkit ar tetä'. Tollõ jaost olõ-i vaia olla' leelokoorih vai tandsi' tandsorühmäh, õt olla' seto kultuurielo seand. Ku sa hoolit soost maast, mi uma seto rahvast ni

mi kombist, tuu om jo väega suur samm. Õgaüts meist saa miäkit umalt puult anda' ni ütthekuuh hoiami Setomaa hinge eloh.

Lõpõtusõs ma taha üldä', õt olkõ' eis' tegusa'! Tohi-i uuta', õt kiäki tõõnõ sinno kohegi kuts vai midägi kõrraldama nakas. Tuud tulõ tetä' esi'! Õkva ku tulõ mõni mõtõh, midä saasi' ar tetä' Setomaa kultuuri, nuuri, seto elo hüäst, siis tulõ naada' tegutsõma. Meil om parhilla' võimalus olla' nuu' noorõ', kiä' viivä' seto kultuuri edesi.

Ja viil üts asi – ku sa jo tegelet seto kultuuriga ni käüt seto üritüisil, haara' uma' sõbra' ka ütthe! Sõpruga om kõrdapite torõdap olla' ku ütsündä ni ütthekuuh saa mi luvva' tugõva kogokunna. Ütthekuuh om vesseläp ja lihtsap hoita' eloh mi kombit, samal aol olla' ka tõisi jaos iihkujost.

Suur aifumma kõigilõ! Ma usu, õt saami tetä' Setomaa nuuri helü kõvõbast ni luvva' tulõviku, koh vana' kombõ' ni vahtsõnõ elo om ütthekuuh. Setomaa om mi kässih ni ütthekuuh saami ar tetä' midägi suurt!

taga projekteh. Ku joudsõ kätte Seto Kongressi Vanõbidõ Kogo vahtsidõ liikmidõ valiminõ, olli' noorõ' hüämelelitsõ', selle õt järgmätse' kol' aestakka om sääll kats innist nuursootskat – Grünbergi Maria, kiä' valiti

tagasi, ja Tarrosõ Triinu-Liis. Mõlõba' lubasi' saista' Setomaa nuuri iist ja toeta' näide edesiminekit. Mul om väiga' hüä miil, õt meil om SK Vanõbidõ Kogoh kats nuurt, selle õt nä saava' ütstõõsõlõ toest olla'

ja esindä' nuuri mõttit viilgi' parebahe.

Kokkovõttõst oll mu seto nätäl täüs huvtavvi kokkosaamisi ja miilde jääs hulga mälestüisi. Tuu oll imeline

kogõmus kavvu' mitmõl puul, saia' tutvast vahtsidõ inõmisiga' ja löüdä' vahtsit kotusit. Ma usu, õt soost aestagast saa midägi' väiga' erillist, ja ma ooda huviga' vahtsit kokkosaamisi ja seigelüisi.

Seto keele ni kultuuri oppamisõst Setomaa koolih

GRÜNBERGI MARIA

Soovoori XIV Seto Kongressil tei ma ettekandõ seto keele ni kultuuri oppamisõst Setomaa koolih, nii Miktämäel, Verskah ku Meremäel.

Õt tiidä saia', midä koolilatsõ' tuust arvasõ', tull' tuud latsi ni nuuri käest küssü'.

Soo lühko uurimisõ avitamisõ iist ma tennä Raali Elist, Itse Rasmust ja Saarekivi Katarina-Leed. Nimä' anni' mullõ nõvvo, käve kuulõ piteh latsiga kõnõlõmah ni jai lakja paprõ', koh pääl oll' paar küsümust

noidõ tunnõ kotsilõ. Aifumma! Ku ma naksi arvõ kokko lüümä ni esitlüst kirotaama, sai tiidä', õt tuu tunnikõnõ miildü umbõs poolilõ latsilõ. Väega pallõ avitas tuu, ku lats om peri seto perrest ni om jo väikost saati kasvai tsütikõnõ taad kiilt kuulndu ni tiid seto kombit. Noilõ inäbjaolt meelüse' seto keele ni kultuuri tunni' ka rohkõp. Tõõnõ tähtsä asi om tuu, õt oppaja olõsi' hüä. Ku tuu tunn olõsi' õnnõ raamatu lugõminõ ni tüülehe täütmine, lätt tuu kipõlt igäväst.

Latsi ja nuuri jaost om tähtsä, ku saa midägi eis' tetä'. Näü-

tes pruumi' seto näpotüüd, sõirakiitmist, muu sõõgi tege-mist, leelolaulmist, a ka kohki väläh midägi kaemah-kullõmah kävvu'. Vähäbile latsile miildüse' väega ka õgasagamatsõ' mängõ' ni latsilaulu'. Samal aol ma kuulsõ ka, õt mõni nuur om väega huvtõt just seto keele selgest opmisõst. Kimmähe om vaja tollõh tunnih nii teoreetilist ehk lugõmist-kirota-mist, a rohkõp võisi' olla' eis' tegutsõmist.

Verska Noortõkeskusõh tull' pikeb jutuajaminõ ka tollõ kotsilõ, mia om naidõ tunnõ iih-märk. Om tuu seto kultuuri

sügävält tiidäopminõ vai anda' noorilõ pallõ väigokõisi pala-kõisi seto kultuurist, õt tulõvikuh nä tiäisi', kiä' nä omma' ja kost tulõva'. Taahasamah jutu-tsõõrih kõnõldi ka, õt ku määnegi asi om kohustuslik, siis joba tuu tähendäs kooliopi-laisi jaost miäkit tüütut ni igä-vät. Õgalõütele saa-i kõik tunni' miildüidä' kah. Selle omgi tähtsä tetä' tuu asi mängolidsõst ni huvtavast, anda' veidõ kodo-tüüd, õt eiski ku nuurt seto kultuur huvta-i, sis vähebält tuu tunn olõ-i timä jaost rassõ kohustus. Pigemb olõsi' just tuu tunn, koh saa tiidä' ni tetä' miä-

kit eissagamast ni koh olõ-i pal-lõ keerolidsi kodotõid. Tähtsä om tuu, õt ku nuur kooli ar' lõpõtas, siis tä tiid, määne om timä kodokotus ja mändse' kombõ tah omma', a huvvi saa-i pääle suruda', tuu piät eis' tulõma.

Seto keele ja kultuuri tunni' omma' parhilla' õnnõ Setomaal aamõtlõkuh kooli oppõkavah. Tuu om väega eriline ni tähtsä asi ni tulõ olla' väega tenolik, õt meil sääne võimalus om. Ma looda, õt ku ma jalki tulõvikuh samma asja uuri, sis om rohkõp ka latsi-nuuri, kedä väega huvtasõ seto elo ni kombõ'. Vai

taht seto keele selgest oppi'. Ku parhilla' om tuud tunni õnnõ üts vai kats vuuri nädä-lih, siis tuud olõ-i liisnalt pal-lõ. A Setomaal ni ka tegelikult muial om võimalik minnä' seto keele ni kultuuri opmisõl pallõ sügäväbale, ku huvvi om. A ku suurt huvvi olõ-i, siis ka nuu' üts vai kats tunni nädälih olõ-i keerolitsõ' kotusõ pääl olla' ni kullõlda'-kaia'.

Parhillatsõl aol om lisast vahtsilõ võimalusilõ tähtsä tiidä', kiä sa olõt ni kost tulõt. Hüä' Setomaa koolinoorõ', mõtõlgõ' kõrrast tollõ pääle ni lasku-i tunnõ üle!

Seto mihkclipäiv ja piiriveere sibula- ja kalapäiv

Sõit mihkclipäevale alostu Koidula piiripunktist. Petseri poolõ päält oll' tulõmah Kadajamäe Elmar naasega. Mõnõ mintä peräst Matsuri bussijaamah uutsõ' jo Palmi Gena naasega. Mi' Põlva seto seltsist ja Ilotsõõrist katsakesi oodi busi hotell Pesä man. Õks aiksahe platsih ja sõit lats Larto poolõ. Tartost tulõmah vil üts Petserimaa seto, Elmari veli Heino Kadajamägi. Näide kodokotus om Petserimaal Makarova küläh.

Bussi pääl saie kõnõlda' õgasagamatsi asjo. Ma saiegi tiidä', õt Kadajamäe Elmar naasega tegevä' kõrda setodõ havvaplatso Mõla kalmuaiah. Elmar üteli, õt kats kõrda aas-tagah kääv' kõrstamah, a vil vahepääl ka haina niitmäh. Muudo om rassõ sügüse lehti riibu'. Tiidä' saie, õt mu imä-esä ja umastõ havvaplatso' omma' kõrrah. Väiga hallõ tuust, õt mi eis' saa-i minnä' küündlekest palama pandma. Viimäst kõrda kävemi puja perrega Mõlah 2019. aastaga sügüse, sis oll' meil vil viisa. A 2020. aastaga, ku nakaš koroonaviirus müllämä, ollgi käuminõ läbi. Ma tennä Hõrna Aaret, kiä om asatanu ja avitanu ka rahalist puult kõrraldada'. Suur-suur teno Kadajamäe Elmarilõ naasega hoolõ ja vaiva iist.

Mõnõ tunni peräst jõudsõmigi õigõs aos Talnahe Vabaõhumuuseumi mano. Tsäs-sona man peeti palvus. Pääl tuud Nassari Elvi tehnäs kohalõ tulnuid ja kutsõ külälisi muuseumi moro pääl. Tarõh kostidi' Sõsarõ leelonaase' meid piirakidõ, sõira, uapasteedi ja kõõ paremba söögiga. Õga sis ilma hañdsata olõ-i üttegi seto pito. Pakuti kuuma kohvi, tsäiu ja värskit ubinamahla. Väläh pakuti oinaruuga, väiga hüä oll'. Heliste Leida leti päält saie osta' sõira, umaküidset leiba. Lõivu Merlini leti pääl hindä tettü hõpõeht' – sõrmusõ', kaalaripatsi', kõrva-

Palvus postitsässsona man.

Talvari Peetri pilt

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyille@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõ Vallah) Järvelilli Rein, tel 504 6423, e-post: rein.jarvelill@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Õio
Külesäädmine Lööpri Priit
Välländja: Setomaa Liit
Setomaa kolleegium: Külvikü Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õio, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüröö Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.
Trükjä: Printall AS
 Lehe ilmutist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõ Vallah Setomaa vald.
KAASTÕÜ' saata': kauksiyille@gmail.com
 vai Setomaa aoleht, Obinita küla, 65301, Võro maakund.
SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': rein.jarvelill@setomaa.ee
 Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.
Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Seto Latsi Koolil naas pääle 14. huuaig

Seto Latsi Kuul om huvitsõõr, koh latsõ' ja suurõ' opva' Setomaast. Opitas seto kiilt, kultuuri, lauldas ja tandstas.

Seto Latsi Kuul om kaunu' esinemäh Seto Kunigriigipääl ja Seto tandsupeol. Soo aestaga päämätsest tsihist om oppi' suvitsõ Seto Leelopääl ja jaost. Seto Latsi Kooli iistvidäjä ja oppaja Metsa Helve ütles, õt tälle Seto Latsi Kooli man miildüse' inõmisõ', kiä' kuuh kääv', ja sõbra', kinkõga' kuuh esinemäh kaudas.

Tunni' nakasõ' pääl kell 18 Wisimari 32, Talinah. Mano võit kõikaig tulla', õgah iäh inõmisõ' omma' oodõt ja kuuhkauminõ om ilma rahalda'. Seto Latsi Kooli tunni' kooni' jouluaoni' omma' 15. oktoobril, 5. ja 19. novembril, 3. ja 10. detsembril. Mano saat kaia' FB grupist Seto Laste Kool/Seto Latsi Kuul.

BERGI EMILIA

Seto Latsi Kuul alost 14. huuaigu.

Eräkojo pilt

tõbõq ni rohoq. Kilstakõisi seto sõnaraamatust

Süküs om käeh ni kõiksugumaidsi häti tüküs inemiisile külge. Seto sõnaraamatust lõvõvõt tulõviguh kimmähe api ka sis, ku niisama olt är külmäni' vai ka sis, ku määnegi muu, tõtõtsõp tõbi om külge naanu'. (Ku iks om väega suur murõh ni näüss, õt sõnaraamat joht avida-i, sis tulõ iks pruumi' arsti mano minnä'.) Sõnaraamat om tähtsä vannu seto tiidmiisi ni tarkuusi edesiandja. Tuu pututas ka mitund tõpõ ni tuud, kuus naid om rohitu. Soovoori olõgi' vällä otõnu' säändse' sõna' ni noidõ man olõja' näütelausõ', kost määnestki terviseapi paisus. Taad üteli viil lisäs, õt sõnaraamatuh om näütelausit pallo rohkõppa, ku lehte mahus.

halusõnaq pl s <halusõnno, halusõnno> valuloits ■ **pääl** lugi mõnõ .mõlva, haard' lukõq halusõnno (rahvalaulust) luges peale mõne palve, hakkas lugema valuloitsu

kadõhusõhain s <kadõhusõhain, kadõhusõhain> nõmm-liivatee (*Thymus serpyllum*) ■ **kadõhusõhainaq** .hätse-seq ilosahe, tsäi om kurgulõ hää nõmm-liivatee õitõse ilusasti, [selle] tee on kurgule hea

kõlla|tõbi s <kõlla|tõbõ, kõlla|tõpõ> kollatõbi ■ **kõlla|tõvõ** .arstõmisõst tulõ kitsõpuu maõl must kuur' .maaha .võttaq ja kõllanõ sisu ummusih ar .kii-tõq ja juvvaq kollatõve arstimiseks tuleb paakspuu marjadel must koor ära võtta ja kollane sisu ummuksis ära keeta ja juua

kõtu|haigus s <kõtu|haigusõ, kõtu|haigust> , **kõtu|haigus** <kõtu|haigusõ, kõtu|haigust> kõhutõbi, kõhuhaigus ■ **mustika.marju** söõvõq õks naistõ.rahvaq ja latsõq kõtu.haigustõ .aigu naisterahvad ja lapsed söõvad kõhutõbede puhul ikka mustikaid

kärnä|leht s <kärnä|lehe, kärnä|lehte> kärnoblikas

SAARÕ EVA

Seto sõnaraamatu tüüpargi juht

(*Rumex crispus*) ■ **süüdürohos** võõdas kärnälehe .juuri sügelemisrohuks võetakse kärnoblika juuri

pallav|tõbi s <palava|tõbõ, palavat|tõpõ> soetõbi, tüüfus ■ **poig** jäi palavahetõppõ ja .hiusõ kõrt jääq es pää pääl poeg jäi tüüfusse ja juuksekarvagi ei jäänud pähe; **sõs pand'** havvõristi .kaala, ku määne pallav-tõbi oll' kui soetõbi oli, siis pani havi risti (ristikujulise haviuu) kaela

palotus s <palotusõ, palotust> põletus, põletushaav ■ **palotusõ** .vasta om suul, uma tatt', tsia sapp' ja aaloleht' .väiga hää, tuul om sääne kasulik liim siseh põletushaava raviks on sool, oma sülg, sea sapp ja aaloe leht väga hea, sellel on selline kasulik mahl sees

pedäjä|tilk s <pedäjä|tilga, pedäjä|tilka> männikasv ■ **pedäjä.tilku** süvväs .tiiškusõ .vasta männikasve süüakse tiisikuse raviks

pinil|haigus s <pinil|haigusõ, pinil|haigust> rahhiit, koeratõbi (lastel) ■ **mähe latsõ teki** .sisse, panni läve pääl, kutsi pinni üle, üle voori karaš üle, tõõsõ voori, ni .passi lats pini.haigusõst mähkisin lapse teki sisse, panin läve peale, kutsusin koera üle

[astuma], hüppas ühe korra üle, teise korra, ja laps pääses koeratõvest

pää|halu s <pää|halu, pää|hallu> peavalu ■ **pää|halu** .vasta palotõdi lina.siiimnit ja tuu tuhk .panti sängipadä .sisse peavalu vastu põletati linaseemneid ja see tuhk pandi padja sisse

pää|valu s <pää|valu, pää|valli> peavalu ■ **pää|valu** .vasta keedeti palohkavarrõ .tsäie ja tette toomõ.häelme .tosso P peavalu vastu keedeti pohla-varretee ja tehti toominga-õite auru

raja|tõbi s <raja|tõbõ, raja|tõpõ> kärntõbi ■ **kõik|kääq raja|tõbõh** käed üleni kärntõves; **võiuqaq arstliti raja|tõpõ** kärntõbe ravitseti võiga

ramask s <ramaski, ramaskit> teekummel (*Chamomilla recutita* e. *Matricaria recutita*) ■ **ramaskit** .korssi, tuu tsäi om palaviku ni kühä .vasta hüä kummelit korjasin, see tee on palaviku ja kõha vastu hea. Vrd kummõl, kummõli|hain

rohi s <roho, rohto> / <rohu, rohtu> rohi, ravim ■ **meil ei pandaq rohlis hainalotsit, tä pokañ om** meil ei panda usse arstirohtudeks [viina sisse], see (uss) on roojane; **vanast kõgõ parõmb rohi oll' sann** vanasti oli saun kõige parem rohi

ruuhk s <roho, ruht> rohi, ravim ■ **rohoq tetäse-giq hainost** rohud tehaksegi taimedest; **niidü pääl kiä tund .mäantsit hainakõisi, tuu ka om ruuhk** mõni tunneb niidul mingeid taimakesi, see on ka ravimiks

rõssõh s <.rõssõ, rõssõht>, rõssõq <.rõssõ, rõssõt> rõskus, niiskus; **aknahigi** ■ **sam-maspoolõ pääl om .aknõ rõs-sõh hüä aknahigi** on hea sammaspoole raviks

rüä|terä s <rüä|terä, rüä|terä> rukkitera ■ **ko kuma õnnõ kiä .haigõst jäi, sis .ante tuu ütõ rüä|terä süvväq, sis võttõ arq P**

kui keegi millalgi haigeks jäi, siis anti sellele üks rukkitera süüa, siis võttis [haiguse] ära (ikooninurgas hoitavast esimesest õsitud viljapeost)

rüüss s <rüüssü, .rüüssü> kõha ■ **kallina .marju rüüssile keedetäs** kõha vastu keedetakse lodjapuumarju; **kõdra-pipõr pandas viina vai taari .sisse, .aetas kuumast ja tuud juvvas, ku rüüss kurgUh kibises** kaupipar pannakse viina või taari sisse, aetakse kuumaks ja seda juuakse, kui kõha kurgus kipitab

sall' s <salli, .salli> rauahigi (vedelik, mis koguneb rauale, kui selle juures hoida tikuga tuld, kasutatud arstirohuks) ■ **.kivõ sall' om .veiga hüä sam-maspoolõ pääl** kirvest [saadud] rauahigi on väga hea sammaspoole (ekseemi) peale; **paloda .kivõ .salli** põletan kirvest rauahigi [välja]

silmä|tõbi s <silmä|tõbõ, silmä|tõpõ> silmahaigus ■ **silmä|tõbõgaq jaq luuvalugaq, kõigilõ sai kerikust abi** silmatõve ja luuvaluga, ja sai kõigile kirikust abi

Seletüses

- **pl** – õnnõ mitmusõh tarvitõdav sõna, **s** – nimisõna.
- Suur P näütäs põhaseto kiilt, punktikõnõ sõna iih kolmadat vältet ni pistüline kriips sõna seeh liitsõna piiri.
- Võtkõ' hääs vai pankõ' pahas, a sõnaraamatuh om vaia õks ka mitmust ja muid sõnavormõ selgehe märki, selle tarvitami ka q-tähte.
- Seto sõnaraamatut säädäs kokko Tartõ Ülikooli ni Eesti Keele Instituudi ütõdse tüüpargiga'. Sõnaraamatu kokkosäädmise man omma' ola ala pandnu' ka haridus- ja tiidusministeerium ni kultuuriministeerium Setomaa perimuskultuuri toetus-meetmest.

Setomaa vald tähistas õpetajate päeva piduliku üritusega Ilmaveerel

Setomaa valla haridustöötajad kogunesid 7. oktoobril Obinita Ilmaveere külalistemajja, et tähistada õpetajate päeva.

REIN JÄRVELILL

See oli vallavalitsuse tänuavaldus ja tunnustus piirkonna haridustöötajatele nende pühendunud töö eest.

Saabujaid võtsid vastu Ilmaveere pererahvas Lenna ja Lauri, kelle köögis oli valminud külalistele suurepärase õhtusöök ning peosaali lavalt sai kuulata nende väikest kontserti.

Üritusel pidasid kõne Setomaa vallavanem Raul Kudre ja volikogu esimees Urmas Sarja, kes meenutasid südamlult omaaegseid õpetajaid ja soovisid kohalviibinud haridustöötajatele palju edu ning õnnestumisi nende olulises ametis. Silmapaistvad õpetajad ja haridustöötajad said tunnustuseks valla tänukirja.

Tänukirjaga tunnustati järgmisi haridustöötajaid:

- **Einar Raudkepp** – video-, arvuti- ja võrkpalliringi juhendamise, noorte toetamise ja julgustamise eest.
- **Helena Kudre** – Värskas piirkonna õpilaste lugemisharjumuse kujundamise eest.
- **Evi Kambrimäe** – seto keele ja kultuuri edasikandmise eest Meremäe ja Obinita piirkonnas.

Setomaa lasteaia töötajad tänuüritusel.

- **Monika Kapanen** – õpilaste toetamise eest õppetundide järel pikapäevarühmas Mikitamäe õppekohas.
- **Elvi Metskaev** – tervisliku toidu pakkumise eest Mikitamäe piirkonna õpilastele ja lastele.

- **Üllar Mehine** – pikaajase kohusetundliku töö eest majandusspetsialistina Värskas.
- **Galina Viskar** – kohusetundliku pikaajalise töö eest Setomaa Muusikakooli klaveri-, karmoška- ja ansambliõpetajana.

- **Urve Kotov** – 40 aasta pikkuse pühendunud ja kohusetundliku töö eest Setomaa alushariduses.
- **Ester Lehes** – mitmekülgse tegevuse eest Setomaa lasteaia muusikaõpetajana ja pärimuskultuuri kandjana.

- **Merle Suss** – tervisliku, maitseva ja kaunitult serveeritud toidu pakkumise eest Setomaa Lasteaia Värskas tegevuskoha lasteaiarühmadele.
- **Marju Päck** – abivalmiduse ja hea koostöö eest töötamisel Setomaa Lasteaia Värskas tege-

Foto: Rein Järvelill

vuskoha õpetaja abina ja pärimuskultuuri kandmise eest.

- **Elis Tuik** – mitmekülgse ja uuendusliku tegevuse eest Setomaa Lasteaia arendamisel.

- **Aira Tarros** – ettevõtlikkuse ja aktiivsuse eest Setomaa Kooli Meremäe õppekoha klassijuhatajana ning pärimuskultuuri edasikandmise eest.

- **Silvi Palm** – pühendumise eest eesti keele ja kirjanduse õpetamisel Meremäe õppekohas ning seto keele ja kultuuri hoidmise eest kogukonnas.

- **Mari Arund** – järjepideva töö eest Mikitamäe õppekoha õpilaste lugemisharjumuste kujundamisel.

- **Signe Raudkepp** – laste igakülgse toetamise ja arendamise eest Setomaa Lasteaia Värskas tegevuskohas.

- **Kaja Kaar** – lapsi toetava ja arendava töö eest Setomaa Lasteaia Värskas tegevuskoha õpetaja abina.

- **Elle Tikkop** – positiivse ja toetava õpikeskkonna loomise eest Setomaa Kooli Värskas õppekohas.

- **Merike Kull** – pühendumise ja hoolivuse eest töötamisel klassiõpetajana Setomaa Kooli Värskas õppekohas.

- **Kati Kuuseok** – suure pühendumuse eest Setomaa Lasteaia Obinita rühma lastega töötamisel.

Tunnustuse saanud haridustöötajate panus on hindamatu, kuna nende pühendumus ja töökus aitavad tagada, et Setomaa haridus püsiks tugeva ja edumeelsena.

Seto kultuuri nädal 2024 – ühendades kogukonda ja traditsioone

Seto kultuuri nädal, mis algas traditsiooniliselt 3. oktoobril, tõi kokku erinevad generatsioonid ja kogukonna ning süendas seto kultuuripärandi tähtsust.

MAARJA SAARINE

Sel aastal toimus seto nädala avamine lipu heiskamisega Saatse külaplatsil. Saatsesse kui järgmisse kuninga külla oodatakse külalisi lähemalt ja kaugemalt juba 2. augustil Seto Kuningriigipäevale.

Sellel aastal võttis seto nädal endale üheks oluliseks teemaks uueks kuningriigiks valmistumise. Seto Köögi eestvedamisel toimus Taarka Tares seenepiruka õpituba, kus prooviti erinevaid retsepte ja jagati kogemusi. Seto Käsitöö Kogu alustas kinnaste kudumisega, milles selgitatakse järgmise aasta

meister välja Seto Kuningriigipäeval. Huvilised said tutvuda erinevate mustritega, mis olid kaasa võetud nii kodudest kui ka muuseumi varahoidlast.

Tantsuoskusi sai lihvida Mikitamäel avatud trennis koos pillimehe ja Poloda Piigadega. Sirid Pärtini juhendamisel toimus selle hooaja esimene õpitare Obinitas. Lisaks saavad tantsutundides harjutada pillimehed tantsuks mängimist, mis on hea pillimehe tunnus.

Kaltsuvaiba kudumisel said täiskasvanud kätt proovida Värskas Kultuurimajas ning lapsed Setomaa koolides. Setomaa Kultuurikeskuse hallatavates majades on üles seatud mitmed setoteemalised näitused. Seto leelokool alustas oma uut hooaega Janika Orase juhendamisel, kus lauluemade salvestuste järgi õpitakse laulma vanu seto laule ja traditsioonilist mitmehäälsust.

„Udumaades“ filmi näitamine Seto Instituudi eest-

vedamisel andis osalejatele võimaluse nautida head filmi ja arutleda kultuuri teemadel. Setomaa muuseumides toimusid harivad programmid, mis tõi kokku palju kooliõpilasi ja külalisi.

Kultuurinäädala raames olid Setomaa noortekeskused, koolid ja lasteaiaid kokku pannud mitmekesise programmi, arvestades laste huve ja samas kultuurilist aspekti. Oli nii tantsu kui pillimängu, seto rõivaste kandmist, menüüs oli seto toitu, ka koos valmistati seto toite. Setomaa Muusikakooli õpilased külastasid Setomaa Hooldekodu, pakkudes vanuritele rõõmu seto lugusid mängides.

Seto kultuuri nädalat tähistati üle Eesti. Vabaõhumuuseumis toimus mihklilaat. Piret Torm-Kriisi eestvedamisel toimus seto praasnik koos ülemsootska ja noorsootska külastusega. Samuti kogunesid Saarepeedil Viljandimaa setod, nautides seto tantse ja leelotamist.

Seto kultuuri nädal lõppes 9. oktoobril, Setomaa sünnipäeval. XIV Seto Kongressil arutati tulevikuplaane ja kultuuripärandi säilitamist.

Seto kultuuri nädal 2024 oli silmapaistev ja ühiselt kokku pandud ürituste jada, kus proovisime pöörata tähelepanu kõigele ja kõigile meid ümbritsevale. Vaadates selle nädala tihedat kava, tundub, et ühest nädalast hakkab jääma väheks. Lisaks proovime koostöös ja kava kokku pannes jälgida, et igapäevaks leiaks endale huvitava tegevuse või midagi uut, mida õppida.

Rõõm oli näha sellel aastal seto kultuuri nädalal rohkelt rahvarõivil inimesi ja kõlas rohkem seto keelt. Traditsioonide ja kommete austamine oli selgelt omal kohal. Meie eesmärgiks on jätkata seto kultuuri elushoidmist ja edendamist, et tulevased põlvkonnad saaksid nautida ja jagada meie rikkalikku kultuuripärandit.

Seto nädal Obinita muuseumis.

Foto: Evelyn Turvas

Hoiame kokku ja saame hakkama!

Eelneva perioodi üheks tähtsamaks märksõnaks saab nimetada XIV Seto Kongressi, mis toimus 9. oktoobril Värskas. Tuleb julgelt öelda, et setod üle maailma kogunesid kokku ja arutlesid tõsiste teemade üle. Rõõm oli kongressil näha ka kooliõpilasi ja mitmeid külalisi ning tõdeda, et terve päev oli rahvarohke ja arutelusid täis.

Kongressile tuleb au anda ka selles osas, et kõikide eelnõude osas toimus diskussioon ja tehti väga sisulisi ettepanekuid. Kui vahepealsetel aastatel oli Kongressil millistki väsimust tunda, siis seekordne kogunemine andis julgust ja kindlust juurde! Peamisteks teemadeks ikka meie keele püsimine ja areng, hariduse jätkumine Setomaal, majandusküsimused ning uue teemana ka julgeolek mitte Euroopa Liidu, vaid NATO piiril. Selliste otsustega ja moraalse toega on võimalik ka vallal nende teemadega julgelt edasi minna, tuginedes Kongressi soovile.

Kõik teavad, et riik on meil üle enda jõu elanud ja nüüd tuleb kärpida. Vald on samuti üks osa riigi organismist ja pole võimalik, et üks osa kehas väheneb ja teine kasvab. Samas olen ma järgmise aasta eelarve osas meelestatud mitte väga negatiivselt ja võiks öelda, et saame hakkama. Selge on see, et inimeste kulutused maksude tõustes kasvavad ja raha jääb kätte vähem. Püüame vallas abistada nõrgemaid ning pakuda turvalisi sotsiaalteenuseid ja püüame ka üksikjuhtumeid lahendada. Hoiame kogukondades kokku ja saame hakkama!

Eraldi tahaksin tähelepanu juhtida toimunud õpetajate päeva tähistamisele, kus peategelased, õpetajad, olid suuresti kõik kohal ja Ilmaveeres sai üks tore õhtu veedetud koos haridus- ja tugitöötajatega. Rõõm on vallapoolne! Loodan, et õpetajatel on motivatsiooni panustada Setomaa haridussüsteemi ja muuta seda paremaks!

Sügise alguses sobib mainida ka pika traditsiooniga ümber Värka järve jooksu koos kõniga, kus osalejaid oli kokku üle 400 inimese ning kõik mudilastest veteranideni tundsid liikumisest rõõmu. Järgmisel aastal on samuti plaanis jätkata vallas Võrumaa jooksusarja kuuluvate Luhamaa piirijooksu ja Värka ümber järve jooksudega.

Kaunist sügise jätku!

RAUL KUDRE, vallavanem

Üks ja üks ja üks õpilaste heaks

Esimesed paar kuud Setomaa ühendatud koolides on näidanud, et koos saame suuremaks.

PILLE LIBLIK

Setomaa koolide direktor

Oleme kooliperega vähehaaval harjumas mõttega, et „meie kool“ tähendab hoopis suuremat hulka inimesi, aga ka suuremaid võimalusi kui eelmisel aastal. Õpilastele on väikeste sammudega tehtud võimalikuks saada osa ettevõtmistest, mis väikestele koolile käiks üle jõu: näiteks võitis Värka õppekoha tänavune 3. klass tasuta giidituuri Tallinna Loomaada. Nendega lähevad kaasa ka teiste õppekohtade eakaaslased ja bussi mahuvad ka kaheksandikud. Sel viisil saab õppereisil võimalikult rohkem lapsi omandada õppekavas ette nähtud loodustarkust, kuid arendavad ka suhtlemisoskust ja võõras keskkonnas hakkama saamist. See omakorda tähendab, et me loome õpilastele eri õppekohtades võrdväärsed õppimisvõimalusi. Teisest küljest on meil võimalik õpetajaid ja nende tööaega n-ö riskasutada, sest õpilasi saadavad eri õppekohtade õpetajad.

Õpilastele meeldib uusi tutvavaid saada ja teha midagi teistmoodi kui tavaliselt. Olgu selle tõestuseks kasvõi õpilaste tagasiside Setomaa Liidu ja huvijuhtide eestvedamisel korraldatud maapäevalt Ilmaveerel: see on palju huvitavam kui kodus arvutis istumine. Põnevad töötoad on ja hea on see, et erinevad grupid on. Tegutsesime tiimides

LLL (liikumine, lugemine, lahenduste leidmine) vahetund Värskas.

Foto: Pille Liblik

uute inimestega. Saime väljaspool oma õppekohta teistega suhelda ja õppisin teiste Setomaa piirkondade noori paremini tundma. Aga ongi ju tähtis, et ka õpilaste seas kujuneks teadmine, et „meie“ on palju laiem seltskond, kui seni oma kooli 30–50 õpilast olnud. Ühis-tegevust kavandavad ka noored ise seni eraldi tegutsenud koolides: loomiselt üks ja ühine õpilasesindus, mille hõlmas jäävad ikka tegutsema aktiivsed õpilased kõikides õppekohtades.

Väike õpilaste arv koolis seab paratamatult piiranguid rahvusvahelistes, aga ka Eesti-sisestes projektides osalemisele. Õpilafirmad ja minifirmad, mis Setomaa noor-

tele tuntust on toonud, liiguvad ühtse koordineerimise alla ja loovad seeläbi uut kvaliteeti ja võimalusi noortele. Ühendatud koolis kanduvad edasi head tavad, Värka nn kuumärkamised laienevad teistesse õppekohtadesse, kõikidel õpetajatel on koostööaeg ja kõik on infoväljas, vaatamata geograafilisele vahemaale. Järjest vähem kohtab õpilasi, kes porisevad, et tundide aeg on telefonivaba – õppetunnis me keskendume õppimisele ja kasutame vahendeid, mis õppimiseks on ette nähtud. Septembri alguses elevust tekitanud LLL (liikumine, lugemine, lahenduste leidmine) vahetund on kujunemas tavapäraseks, kuid kavandame LLL

vahetunnid võimalusel temaatiliselt: seto nädala eel näiteks liikusime seto ringmängude taktis ja lugesime setokeelseid tekste. Liikumiseks ja lugemiseks on teemasid leida lõputult.

Kui siia lisada veel neli kohutumist kogukonna liikmetega septembris ja 15. oktoobril kavandatud lastevanemate üldkoosolek ning uue hoolekogu moodustamine, kooli dokumentatsiooni uuendamine ja digikeskkondade kohandamine meie koolile sobivaks, siis ongi esimesed koolikuud Setomaal läinud kiiresti. Haridusreform Setomaal on suur muutus. Igaühe tahe panustada, kannatlikkus ja mõistvus aitavad sellele kaasa.

29. novembril toimub taas Võrumaa HaridusFest!

See ainulaadne sündmus toob kokku nii noored kui täiskasvanud, et toetada teadlikke õpi- ja karjäärivalikuid. HaridusFest on suurepärane võimalus saada vastused olulistele küsimustele:

Millist eriala valida? Kuhu edasi õppima minna? Kuidas toetada oma last tema haridusteel? Milliseid võimalusi võiksid lapsevanemana teada?

Mida huvitavat on Võrumaa inimestel pakkuda? Jagame kogemusi, meetodikaid, uurin- guid ja oskusi.

Mõtled karjääripöördest? Otsime koos uusi suundi ja inspireerivad võimalusi!

Tule avasta, inspireeru ja leia enda jaoks uued võimalused!

Töötubades esinevad väga huvitavad inimesed väga põnevate kogemustega.

HaridusFest annab vastused nendele olulistele küsimustele ja palju enamgi! Päeva jooksul toimuvad mitmekülgsed töötoad, mis pakuvad avastamisrõõmu nii noortele kui ka täiskasvanutele, olenemata vanusest või huvist. Täpsemalt saad teada HaridusFesti veebileht: <https://haridusfest.ee/>.

■ **TEADUSALA** – teaduse ime- list maailma avavad Inge Varik,

Irja Lutsar, Priit Jeenas, Kattrin Männik, Marianne Haug, Kattri-Liis Eskla.

■ **INSPIRATSIOONIALA** – oma teadmiste ja kogemustega inspireerivad Liina Kersna, Tom Rüütel, Birgit Leppik, Piret Potisepp.

■ **HEAOLU ALA** – heaolust ise- endas, meie peres ja asutus- tes räägivad erinevate vaate-

nurkade alt Karel Saarna, Julia Laanemets, Küllike Hein, Vee- lika Jõgi, Pille Sõrmus, Liset Kivioja, Marie Jõgi, Evelyn Tuul, Illimar Pilt, Minni-Aia Utsal.

■ **ETTEVÕTLUSALA** – ette- võtluse, majanduse, ette- võtlikkuse põnevust jagavad Glen Kelp, Karl Pöder, Kadri Piho, Signe Ploom, Eveli Aus- mees, Merino Lastik, Kristo

Tuurmann, paneelarutelu ettevõtlikkusest.

■ **OSKUSTE ALA** – saa osa ja löö käed külge: tööstuse digi- tehnika – AR prillid, masi- naehitustehnoloogiad – kee- vitussimulaator, hoonete ehi- tus – Minumaja 1-2-3, puit- toodete tehnoloogia – viimist- lussimulaator, glögi valmis- tamise töötuba, jätkusuutlik ettevõtluskorraldus – piirideta tootearendus.

■ **EKSPONENDID** – kogu infor- matsiooni ja loo kontakte: üld- hariduskoolid, kutseharidus- koolid, kõrgkoolid, koolitus- ettevõtted, õppimisvõimalu- sed välismaal.

Sündmus toimub Väimelas, Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskuse tehnomajas, aadressil Pärna tee 22.

Tule ja saa osa inspireerivast päevast, mis võib viia sind uute õpi- ja karjäärivõimalusteni!

Registreerimine töötuba- desse algab 21.oktoobril. Registreerida saab kodulehel avaneva lingi kaudu nii indivi- duaalselt kui ka grupe.

Tule ise või kogu perega, klas- siga, sõpradega, kollektiiviga.

KERLI KÕIV

Võrumaa Arenduskeskuse haridusuuendaja

Rõuge ja Setomaa mahetootjad tutvusid Lätis Vidzeme piirkonna tootjatega

Rõuge ja Setomaa vallas ning Tukumsi ja Smiltene piirkonnas tegutsevad mahetootjad tutvusid 19.–20. septembril Lätis Sigulda ja Valmiera ümbruses tegutsevate mahetootjatega.

REET REIMAN,
KAJA TULLUS

Programm oli mitmekesine: saime näha veinitootmist tooraine korjamisest kuni lõpptooteni, köögiviljakasvatajaid, tootjate algatusel käivitatud isetekkelist taluturgu, mini-loomaaeda ja maheveisekasvatust. Osalejad jagasid omavahel kogemusi ning tõdesid, et rõõmud ja mured on nii meil kui lätlastel sarnased.

Põllumajandusteenuste ühistu Zelta Ābele asutati 2008. aastal. Ühistuga on liitunud seitse talu ja ettevõtet, mis tegelevad puuviljade ja marjade tootmise ja müügi. Liikmete hallatav kogupindala on 288 hektarit.

Pilādži talu on pereettevõte, mis asutati 1990. aastal ja on algusest peale tegelenud puuviljakasvatusega. Lisaks puuviljadele pakuvad nad viljapuude istikuid ja valmistavad veini. Õunapuude all on umbes 11 ja pirnipuude all kolm hektarit. Marju kasvatavad nad nii palju, kui jõuavad ise töödelda, kuna endal puudub külmutamise võimalus. Jooke valmistatakse kaubamärgi Silver all puuviljadest ja õitest.

Veinikoja trumbiks on aga nn „Õunte püüdmine“ – varakevadest antakse veinikoja külastajatele võimalus valida õunapuuis, mis pannakse pudelisse. Sügiseks kasvab sellest pudelisse õun. Samuti rõõmustas peremees, et äsja toimunud Baltic Cup veinivõistlustel sai mitu nende talu veini esikoha.

Reiseltskond külastamas Ekologisks.lv Sigulda pood-ladu.

Foto: Daiga Bojare

Sigulda piirkonnas tegutseb mahepõllumeeste kooperatiiv Ekologisks.lv, mis ostab väiketootjatelt erinevaid mahe-saadusi ning müüb need edasi peamiselt haridusasutustele. Nii suudetakse huvilistele pak-kuda soovitud kogused, mida väiketootjal üksi on keeruline tagada. Ühistul on praegu umbes kümme liiget. Ühistul on Siguldas väike pood-ladu, kust on võimalik väikestes kogustes erinevaid tooteid osta. Sigulda piirkond on Lätis paremini arenenud mahetootmise piirkond. Ka kohalik omavalitsus toetab mahetootmist, sest laiemalt on aru saadud, et kui osta kohalikult ja suunata see kohalikule, ringleb raha piirkonnas ja aitab piirkonna arengule kaasa.

Eicēni talu alustas tegevusega 1990-ndatel ja on algusest peale kasvatanud köögivilja. Viimastel aastatel on lisandunud ka lillekasvatust ja istikute müük. Talu sai nõukogude aja „pärandina“ suured kasvuhooned, mida on aja jooksul uuendatud ning rajatud on ka uusi. Talupidamisega alustasid vanemad, kuid noortalunike toetusmeetme avanedes hakkasid

talupidamisega aktiivselt tegelema ka perepojad. Talul on ka väike peamiselt iseteenindusena töötav pood, müüakse erinevaid taimi, istikuid ja lillekimpe. Toodangut müüakse ka Riia erinevates poodides.

Külastasime ka Valmiera taluturgu REKO, mis toimib sarnaselt meie O.T.T. süsteemiga. REKO tähendab õiglast kaubandust ning see on alguse saanud Soomest. Kohalikud tootjad ja ostjad on liitunud kinnisesse Facebooki gruppi, kus huvilised tellivad kauba, teevad ettemaksu ning saavad tooted kätte kord nädalas kindlas kohas, Valmiera turul igal neljapäeval 17.30–18.30. Regulaarselt on kauplajaid 20 ringis. Lisaks ettetellitud kaubale võetakse müügiks kaasa ka muud talutoodangut.

Õppereis toimus projekti „Green School Dining / Roheline Koolitoit“ raames. Projekt viiakse ellu perioodil 1.10.2023–30.09.2025 ning selle elluviimist toetab INTERREG Eesti-Läti Programm 2021–2027.

Interreg
Eesti – Läti

Kaasrahasanud
Euroopa Liit

Mežvijas talu kasvatab ja töötleb maheköögivilja ja -puuvilja. Varem oli mahe ka nende mesi, kuid lähedusse rajati suured rapsipõllud ja enam ei saa mahedat mett pakkuda. Pere-naine näitas oma põldusid, kus suurema osa tööst teevad nad oma perega. Kaasatud on türed ja ämmad.

Käsitöö- ja loomafarm Mežini tutvustab miniloomaaiana huvilistele erinevaid loomi ja linde. Taluõuel jooksis ringi loendamatu hulk kanu ja parte. Aedikutes on jäneseid, kitsi, lambaid, alpakasid ja erinevaid, ka eksootilisi linde. Pere-naine rääkis, et vahel külastajad imestavad, miks linnud inimesi ei kardaks ega põgene. Siis tulebki selgitada, et see on nende kodu ja nad tunnevad end siin hästi. Perenaine tutvustas ka angooraküülikute kasvatamist ning näitas, kuidas küülikut pügada, villast lõnga kraasida ja kedrata ning mida sellest lõngast lõpuks teha saab.

SIA „Terina“ kaubamärgiga Bauņu Bullitis pakub kvaliteetset maheveise- ja -hirve-liha ning neist tehtud vorste ja pasteete. Saime ülevaate kogu tootmisprotsessist ning võimaluse proovida erinevaid tooteid. Ka siin on tegemist pereettevõttega, mille algatas peremehe ristiisa, kes kümne aasta eest talu rajas. Praegune peremees tegutseb seal kaheksandat aastat ja on tootmist laiendanud. Küsimusele, et kuidas seni tasuvusega on, peremees vaid naeratas ja ütles, et kuni pankadele jõuab arved maksta, võib öelda, et saame hakkama.

Võru maakonna korteri-ühistud saavad tasuta õigusnõustamise teenust

Sellest sügisest saavad Võru maakonna korteriühistud tasuta õigusnõustamise teenust. Teenuse pakkumise hanke võitis RK Abi ja Teenused OÜ ning nõustamist pakub Reet Kõvask.

Võrumaa Arenduskeskus osaleb partnerina rahvusvahelises RenoWave projektis, mille eesmärk on toetada Läänemere piirkonna riikides korterelamute renoveerimise protsessi, pakkudes selleks kontseptsioone, tööriistu ja mudeleid. Õigusnõustamise eesmärk on toetada korteriühistuid õiguslike probleemide lahendamisel, mis seonduvad eelkõige ühistu töö korraldamise ning rekonstrueerimisprojektide ettevalmistamisega seotud probleemide lahendamisel.

Teenuse pakkumise hanke võitis RK Abi ja Teenused OÜ. „Väikehanke võitnud Reet Kõvask tegeleb igapäevaselt korteriühistute õigusnõustamisega, ent samas on ta kümnekonna korteriühistu juhatusse liige ning omab viieteistaastast kogemust korteriühistute juhtimises,“ selgitas projekti juht Siim Meeliste.

Reet Kõvask on rekonstrueerimisprotsesse korduvalt koordineerinud alates projekteerimisest kuni toetuse taotlemise ja lõpliku maja valmimiseni. „Seega omab ta lisaks teoreetilistele seaduste ja määruste tundmisele päriselulist kogemust ning oskab tegeleda ette-

tulevate takistuste ja muredega ning nõustada teisi korteriühistuid,“ ütles Meeliste.

Nõustamisteenuse sihtrühm on Võru maakonna korteriühistud, kes on ette valmistamas või soovivad tulevikus ette valmistada oma kortermaja renoveerimisprojekti. Igal korteriühistul on võimalik poole aasta jooksul kasutada teenust kuni kolme tunni ulatuses.

„Meie senine kogemus renoveerimisprotsesside puhul näitab, et teenus on väga vajalik ning loodetavasti leiavad paljud korteriühistud selle enda jaoks üles, et muuta kortermaja renoveerimine ühistu jaoks võimalikult sujuvaks ja probleemivabaks,“ sõnas korterelamu toetusmeetmete konsultant Jaanus Mark.

Ka Reet Kõvask ise soovib uuest teenusest kinni haarata. „Kasutage seda nõustamise võimalust, mida Võrumaa Arenduskeskuses teile pakub ja te muudate sellega nii enda kui ka kõigi majaelanike tulevikku,“ ütles ta. „Näitan teile kätte õige suuna ning aitan mõista, kuidas peaks üks ühistu üldse toimima ning mis on selle kõige aluseks. Samuti annan teile nõu, millega on vajalik üldse kortermajade elukaart pikendada, kuidas vajalikke töid planeerida, miks kasutada KredExi toetust, kui saab ka ilma.“

LOTA VANA

Võrumaa Arenduskeskuse kommunikatsioonispetsialist

Korteriühistud saavad nõustamisteenust.

Foto: Sven Začek

Noorte omaalgatused rikastavad piirkonda

TRIINU KOTOV
noorsootööspsialist

Värskas noortekeskuses on viimasel ajal hoogustunud projektide kirjutamine ja arutelu selle üle, kuidas muuta noortekeskus veelgi põnevamaks ja kaasahaaravamaks. Nii ongi Värskas noored ise hakanud veel rohkem projekte planeerima ja neid teostama, pakkudes huvitavaid lahendusi nii siseruumides kui õues.

Noored saavad oma ideid realiseerida läbi Setomaa Noorsootöö Keskuse noorte omaalgatusfondi, Võru maakonna noorte omaalgatus fondi, Setomaa valla kultuuri- ja spordisündmuste toetuse ning koostöös MTÜ-dega, kes panustavad piirkonna arengusse.

Nii näiteks on lõppemas projekt „Värskas noortele välitege-

Noored projekti kirjutamas.

Foto: Triinu Kotov

vuste elluviimiseks vahendite soetamine“, mille eesmärk on toetada noorte initsiatiivi ja pakkuda neile uusi võimalusi õues aja veetmiseks. Projekti kaudu soetati mitmesuguseid õuevahendeid, nagu pop-up

telk, kõlar, lauad, toolid, moolbertid ja väliköögiseadmed, mis võimaldavad korraldada nii sportlikke kui ka loovaid tegevusi. See mitte ainult ei aita noortel rohkem õues aega veeta, vaid suurendab ka kogu-

konnatunde ja koostööoskuste arengut. Projekti on rahastatud kohaliku omaalgatusprogrammist.

Veel üks suurepärane näide. Taas on hoogu kogumas e-sport, mida hakati Värskas piirkonnas populariseerima mõni aasta tagasi. Projekti tegevustes osaledes kasvab teema juhiks kohalik noor Siim Alve, kes planeerib juba uut Seto LAN sündmust.

On oluline luua keskkond, kus noored saavad end vabalt tunda ja oma ideid realiseerida. See omakorda suurendab noorte ettevõtlikkust.

Värskas avatud noortekeskuses saavad noored nii vaba aega veeta kui ka midagi kasulikku õppida. Noorte omaalgatused näitavad, kui palju võib saavutada, kui anda noortele vabadus ja usaldus ise midagi ära teha, sh olla neile toetavaks mentoriks.

Teostame kaeve-, planeerimis- ja laaduritöid (trasside, septikute paigaldus), lehtede koristust imuriga ja äravedu.

+372 522 4317
+372 518 3557

Võta ühendust

haldus.setomaa.ee
haldus@setomaa.ee

Valla ürituste ja sündmuste kalender täieneb pidevalt ning on kättesaadav valla kodulehel
<https://setomaa.kovtp.ee/kalender>

Tartu 2024

30. aastapäev

SEDOMAA MUUSEUMID

Värskas

NAHTSI-PÄEVA LAAT

12. novembril 2024

kell 10-15

Värskas Talumuuseumi õuealal

Laadapääs on 2€ (kuni 8 aastased (lapsel tasuta))

Tule laadale müüma: bit.ly/Nahtsipäevalaat

2025. aastal pikenevad Sotsiaalkindlustusameti menetlustähtajad

Pensionite menetlemine. Pensionitaotluste, sealhulgas vanadus-, töövõimetus- ja toitjakao-tuspensionini menetlustähtajad pikenevad seniselt 15 tööpäevalt 30 tööpäevani. Muudatus on vajalik, et tagada kärbeta tingimustes kvaliteetne ja põhjalik menetlus. Pensioni määramise otsust tuleb oodata kauem, kuid see puudutab ainult esmakordseid taotlusi ja neid, kes taotlevad oma pensioni ümberarvutamist. Arvestada tuleks, et pensioni määramine võib olla ajaliselt pikem protsess, eriti kuu lõpus, mil esitatakse rohkem taotlusi. Palume pensionisaajatel oma sissetulekute planeerimisel arvestada võimaliku pikema ootusajaga. Alates 2025. aastast muutub ka pensionite ja sotsiaaltoetuste väljamaksmise kuupäev – senise 5. kuupäeva asemel

tehakse maksed alates 5. kuupäevast ja sellele järgneva kahe tööpäeva jooksul.

Lisainfo: Alla Himma, Sotsiaalkindlustusameti hüvitiste osakonna pensioni teenuse juht, tel 5886 8904, e-post: Alla.Himma@sotsiaalkindlustusamet.ee

Hüvitiste menetlemine. Alates 2025. aastast pikenevad peretoetuste, vanemahüvitise, elatisabi, kogumispensionini täiendavate sissemaksete, lapsepuhkuse ja puudega lapse vanema lisapuhkepäävade tasu menetlemine seniselt 10 tööpäevalt 30 tööpäevani. Muudatus on vajalik, et tagada kärbeta tingimustes kvaliteetne ja põhjalik menetlus. Toetuse määramise otsust tuleb oodata pikemalt, kuid see ei mõjuta toetuste väljamaksmise kuu-

päevi, kuna maksed toimuvad vastavalt seaduses sätestatud ajagraafikule. Varasemast pikem ootusaeg võib inimestel põhjustada rahalisi ebakindlusi, eriti kui nad sõltuvad toetustest igapäevaste kulutuste katmisel. Oluline on, et inimesed esitaksid taotlused varakult, et vältida viivitusi hüvitiste saamisel.

Lisainfo: Artur Panov, Sotsiaalkindlustusameti hüvitiste osakonna perehüvitiste valdkonna nõunik, tel 5352 2842, e-post: Artur.Panov@sotsiaalkindlustusamet.ee

Puude raskusastme tuvastamise menetlustähtaeg pikeneb seniselt 15 tööpäevalt 30 tööpäevani, millele võib lisanduda kuni 10 tööpäeva toetuse määramiseks. See muudatus on vajalik, et tagada kvaliteetne ja põhjalik menetlus, kuid võib

oluliselt pikendada ootust vajalike toetuste ja teenuste saamisel, nagu rehabilitatsiooniteenus ja puudega seotud soodustused. Korduvekspertsiisi teade saadetakse vähemalt 50 päeva enne, kuid menetlustähtaega hakatakse lugema taotluse esitamise, mistõttu võib tekkida vahe otsuse tegemisel. Taotlejale tähendab pikem menetlusaeg seda, et puude raskusastme tuvastamise otsust tuleb oodata oluliselt kauem, mis võib mõjutada rehabilitatsiooniteenuste ja teiste puuetega seotud hüvede katkematust saamist. Soovitame esitada taotlused varakult, et vältida teenuste katkemisi.

Lisainfo: Kalev Härk, Sotsiaalkindlustusameti ekspertiisitalituse juhataja, tel 5884 9871, e-post: Kalev.Hark@sotsiaalkindlustusamet.ee

Kodune ohutus – mida iga elektritarbija peaks teadma

Tänapäeva kodud on täis erinevaid nutikaid elektriseadmeid, mille rikkeid on tarbijatel tihti raske ette näha. Seetõttu on oluline olla teadlik, kuidas neid seadmeid kaitsta ja elektriohutust suurendada. Enefiti energiaekspert Kätlin Sillajõe jagab nõuandeid, kuidas vähendada seadmerikete riski ja vältida kahjusid.

Elektriseadmete riskid ja ohud. Enamik meist on tuttav sellega, et äikese ajal on soovitatav elektriseadmed pistikupest välja tõmmata. Äike võib lüüa elektriliinidesse või alajaamadesse, põhjustades pingekõikumisi, mis kahjustavad koduseid seadmeid, eriti toiteplokkidega seadmeid, nagu ruuterid, arvutid ja telerid. Lisaks äikesele võivad seadmeid kahjustada ka muud ootamatud elektrivõrgu häired, sealhulgas lühised ja ülekoormused.

Elektriseadmete kindlustus – vajalik lisakaitse. Kuigi osa riske on seadusega maandatud ja tarbijal on õigus esitada võrguettevõtjale kahjunõue, ei kata need alati kõiki juhtumid. Näiteks looduskatastroofide, nagu tormide või äikese poolt tekitatud kahju puhul ei pruugi võrguettevõtja vastutada. Seetõttu on mõistlik kaaluda elektriseadmete kindlustust, mis katab lisaks kodukindlustusele ka spetsiifilisemaid elektririske.

Enefiti pakutav elektriseadmete kindlustus tagab kaitse mitmesuguste rikete, sealhulgas üle- või alapinge, lühiste ja ülekoormuste vastu. Samuti katab kindlustus elektriku väljakutse ja seadmete parandamise kulud.

Olenevalt valitud paketi suuruselt on seadmed kaitstud kuni 4000 euro väärtuses, mis annab tarbijale suurema kindluse ootamatute kahjude korral.

Kuidas kaitsta oma elektriseadmeid? Parim viis vältida elektririkkeid on lasta kodune elektrisüsteem regulaarselt üle vaadata kvalifitseeritud spetsialistil. Halb kontakt või defektne pistik võib põhjustada tõsisid õnnetusi, sealhulgas tulekahju. Samuti tuleks äikese ajal elektriseadmed pistikutest lahti ühendada ja eemaldada ka ruuteri ning teleri kaablid, et vältida ülepinge tekitatud kahju.

Elektriseadmete kindlustuse eelised. Kuigi paljudel kodudel on olemas kodukindlustus, pakub Enefiti elektriseadmete kindlustus täiendavat kaitset just elektriseadmete rikete vastu. Kindlustuse omaniku vastutus on vaid 50 eurot, mis on märkimisväärselt väiksem kui tavalistel kodukindlustuslepingutel. See kindlustuslahendus sobib eriti hästi neile,

kelle kodukindlustuse piirmäär pole piisav või kes soovivad väiksemat omavastutust.

Teadlikkuse tõstmine elektriohutusest. Enefiti panustab aktiivselt elektriohutuse teadlikkuse tõstmisse, pakku-des klientidele informatiivseid artikleid ja nõuandeid oma Energiatarkuse blogis. Samuti korraldavad Eesti suurimad elektrijaotusvõrgu haldajad, nagu Elektrilevi regulaarselt kampaaniaid ja koolitusi, et suurendada inimeste teadlikkust elektriohutusest.

Elektriohutus on teema, millesse tasub suhtuda tõsiselt. Regulaarne elektrisüsteemide kontroll, äikese ajal ettevaatusabinõude rakendamine ja sobiva kindlustuse olemasolu aitavad ennetada suuremaid õnnetusi ja vähendada riske.

Enefiti Energiatarkuse blogi

750+ KOOLITUST

TASUTA KOOLITUSED

Arenda tööalaseid oskuseid ja ole osa tuleviku tööjõust - üle 750 koolituse enam kui 40 valdkonnas.

VALI KOOLITUS JA OSALE

haridusportaal.edu.ee/tasuta-kursused

LÕUNA-EESTI ERIHOOLDUSTEENUSTE KESKUS

Dementsuse Kompetentsikeskus

Ootame mäluhäiretega või dementsusega inimeste lähedasi sõbralikku ja toetavasse vestlusringi! Kui vajate nõu, toetust, uusi ideid, siis olete oodatud tugigrupis osalema. Tugigrupp on konfidentsiaalne! Kohapeal jagame infomaterjale.

Võru tugigrupp toimub 12. novembril kell 16.00 Töö- ja tegevuskeskuses Mosaik, Jüri 27, Võru linn.

Lisainfo: telefonil 5308 8580 või ero.tuunap@ehtk.ee

Tugigruppi juhivad Ene Tuunap ja Leiu Pähn. Tugigrupis osalemine on tasuta!

EESTI VÄHILIIT, SA VILJANDI HAIGLA JA RÄPINA HAIGLA AS KUTSUVA

KUTSUVA MEESTEARTSI VASTUVÕTULE

Kuidas saan tulla?

- VAJAD SAATEKIRJA/ VÕI TULED TASULISELE VASTUVÕTULE
- BRONEERI AEG TELEFONIL 4343 001 (E-R 8-16)
- VABADE AEGADE OLEMASOLUL TEENINDAME KA ELAVAS JÄRJekorras

Hea teada!

- VÕTA KAASA ISIKUT TÕENDAV DOKUMENT
- VISIIDITASU 5 EURO, TASULISEL VASTUVÕTUL VISIIDITASU 70 EURO + LISANDUVAD UURINGUTASUD

LAUPÄEVAL, 02. NOVEMBRIL KELL 9-17
PÜHAPÄEVAL, 03. NOVEMBRIL KELL 9-17
RÄPINA HAIGLA JUURES, VÕRU MNT 1

MOBIILSES KABINETIS SAAB TEHA PEAAGU KÕIK VAJAMINEVAID UURINGUD!

Ootame Sind meestebussis!

Viljandi Haigla mõisuse ja südamega

Eesti Vähiliit Elujõu Liit

Jalgade hooldus aitab vältida terviseprobleeme

Podoloog on jalgade tervise spetsialist, kes tegeleb jala seisundi hindamisega, nahahoolduse, haavade ja küünte hooldusega. Eestis on podoloogias uus eriala, kus olen esimese lennu lõpetaja ja tegutsen Võru maakonnas.

Miks on jalgade hooldus oluline? Jalad kannavad meid kogu elu, mistõttu nende eest tuleb hoolt kanda. Halvasti hooldatud jalad võivad mõjutada liikumisvõimet ja tervist. Näiteks võib südameoperatsioon jääda tege-mata, kui jalgadel on nahaprobleemid või küüneseen.

Millal pöörduda podoloogi poole? Kui jalad tekitavad vaevusi, on mõistlik pöörduda õigeaegse hoolduse saamiseks podoloogi poole. Õigeaegne hooldus aitab vältida raskemaid terviseprobleeme ja kiirendab paranemist. Eriti hoolikat tähelepanu vajavad eakad ja krooniliste haigustega inimesed.

Laste jalaprobleemid. Lastel esineb sageli konnasilmi, soolatüükaid ja sissekasvanud küüsi. Nende ennetamiseks tuleks regulaarselt kontrollida laste jalgu ja küüsi ning kasutada sobivaid jalatseid.

Protseduurid. Pakun küüne- ja nahaprobleemide ravi, näiteks küüneseenest kahjustatud küünte hooldust ja kannalõhede töötlemist. Teen ka jalgade kinesioloogilist teipimist ja annan nõu koduseks jalahoolduseks.

Kus asub jalateraapia kabinet? Alates käesoleva aasta septembrist pakun teenust Värskas Kuurortravikeskuses. Kabinet asub taastusravi ja rehabilitatsiooni osakonnas 3. korrusel, ruumis 324. Telefon 513 4809.

MERIKE TEIN, podoloog

Tal'nah peeti seto mihklipäivä viietõistkümnendät vuuri

Õga sügüse peetäs Tal'nah Eesti Vabaõhumuuseumih seto mihklipäivä. Tuud peetäs seto Vanatalo ja vinne vanausulisõ kalamehe maja vaihõl olõva suurõ moro pääl, koh om laat ja praasnik, a mõlõmba talo tarõh söögivalmstaminõ ni käsitüü- vai tsäpendämisõ oppusõ'.

NASSARI ELVI

Laato peetäs muuseumih sibula- ja kalapäävä nime all, sinnä' omma' oodõt Peipsiveere sibula- ja kalamüüjä', Setomaa talopidäjä' uma kardohkidõ-kapstidõ, ubinidõ ja kurõmarjuga ni mitmõ' käsitüü-lisõ'. Soovoori oll' tulnu Vel'nast Auseri Aavo uma ausa talokraamiga, platsi pääl olli' ehtetegijä Lõivu Merlin, näpotüütegijä Kärneri Ülle ja tiidä-tuntu sepp Jänesmäe Raivo. Peipsiveerest olli' vanausulisõ' tulnu' ummi sibula- ja kurslaguvañkidõga.

Söögiga kauplõjit oll' mitmit, umaküdset piirakidõga olli' tulnu' ka Leelokandja-naase', Heliste Leida, Ahvena Marika, Kärneri Ülle. Muuseumgi oll' umalt puult vällä säädnu paigapääl kasvatõt aiavilju, loomani lillisiimnit, ritka, pörknit ni verevät piiti. Hüä meelega ostõti ritka, ar' ostõti ka üts päält poolõpuudanõ kürvits. Hüä meelega ostõti ka muuseumi Kolga talo kanamunnõ. Soovoori oll' laadoplatsti pääl kaia' ka Varnja Samovarimaja välläpanõk, koh nätä' oll' õga-sugu vanno tsäimassinit. Muuseuminaase' pakõ' man ka uma-keedet tsukriga samovaritsäiu.

Hulga seto rahvast, a mitte ütteri sootõkat

Soovoori peeti seto mihklipäivä Tal'nah joba viietõistkümnendät vuuri ja iistvidäjäst oll' leelopark Sõsarõ. Tal'nah park kutsõ ka kavvõmbast setosit, a soo aasta oll' halvastõ tuu, õt samal pääväl peeti Viljandih perimusvestivali ja mitmõgi' seto' jäti' tulõmalda. Tulõmalda jäie' ka mitmõ' kongressi ettevalmstamisõga köüdet inemisõ'. Ülembsootõska Uibo-lehe Urmo kah saa-as mi mano tulla', kuna koolijuhina pidi olõma Viromaal Jõhvih oppajidõ suurpeol-galal. Soovoori olõ-õs tulnu seto mihklipääväle ka mitte ainumastki sootõkat, õnnõ nuursootõska Itse Rasmus. Õgal mittetulõjal uma' põhjusõ', a sääne suhtuminõ õks kõnõlõs kah hindä iist – kokko-saaminõ Harjumaa ja Tal'na seto rahvaga olõ-õi olulinõ. Imelik om, õt eiski kutsõ pääle anda-ai vastust, õt aifumma kutsmast, saa-ai tulla'. Mõni ütõsik õnnõ om viisakas ja vastas.

A tuu iist oll' Tal'na setosit kohalõ tulnu' hulga, näi mitmit Petsere kooli lõpõtanu' inemiisi. Ja üle piiri oll' tulnu ka Petsere poolõ seto, Kadajamäe Heino uma naasega. Timä tull' jo hummogu varra üle ja ütõh Põlva Seltsi setodõga sai peräle. Põlva setosit oll' tulnu' hulga: Ristimäe Raivo uma naasega, Rahasepä Maria, Palmi Evgeni, Jänesmäe Viktor ja tõõsõ'. Nimä' jätä-ai kunagi austusõst

mi vasta tulõmalda ja tuu iist näile mi Sõsaridõ puult suur kumardus. Tal'na leelopargõst oll' kohalõ tulnu' õks kah esindüs: kol' Leelokandja-pargi leelonaist, kats leelonaist Siidisõsaridõst, Seto Latsi Kuuli oll' esindämäh Metsa Helve latsõ-latsõga ja Sõrrõsetodõ puult Linnasmäe Villu uma kaasaga. Aifumma tulõmast! Hüä miil oll' tuust, õt tulla' oll' saanu ka Petseri seto, 83-aastanõ Linnasaa Elsa, kiä tull' ar' Eesti elämä šoo aasta suvõl. Kokko oll' tuul pääväl muuseumih 575 külälisõ, nuist paarsada kim-mähe seto inemisõ'.

Mihklipäävä palvus ja pido

Mihklipäivä pidävä' seto' 12. oktoobril, kats nädälät ildampa ku eestläse'. Vindläisil om 14. oktoobril Pühä Neitsi Maarä iistpalvõpüha (покров), midä seto' kutsõ' vinne mihklipäiv. Peipsiveeridsih küllih ja Setomaal peeti pühhi kol' päivä. Sugulasõ' tull' kokko ja peie' praasnikku. Sügüsene aig, ku suvõtüü' saiõ' otsa, oll' aigo ütõhkuuh kulata'. Peeti palvust ja süüdi sakõt suppi, oinaruuga. Lamba vai oina tapminõ oll' nigu vana andidõ andminõ, õt karapidäminõ jälki kõrda lääsi'.

Muuseumi seto talo man om väigokõnõ Ulasõlõ pühen-det postitsässõn, koh õga aasta mihklipäävä palvust peetäs. Setokeelidse palvusõ pidi esä Justinus ja kerigulaulõ lauli' Lennugi Lembit ja Ülle, Linnasmäe Villu ja Ellen, papi naane ni muuseumitüütjä Orasõ Villem. Ilm oll' illoš, kaemah-kulõmah oll' hulga rahvast. Pääle palvust minti moro pääle laato kaema ja oinaruuga süümä. Ja sis joud' peräle üts suurõmb pilvesagarik, tull' suur vihm ni rahvas nakaš otõma sao iist varjo. Õnnõst sata-as pikält ja rahvas tull' jalki vällä.

Sõsarõ-naase' olli' säädnu' hinnäst katõ lavva taadõ. Kutsudu setokõsõ' saiõ' süvvä' massulda, a mõni õks tugisi paari euroga. Kats eurat oll' supipordsu hind ja tuu oinaruvva keedi ma valmist päiv varahampa taloh puupliidi pääl. Katõ abilisõga läts kiitmisõlõ aigo viis tunni. Oinaruuga veiga kiteti, niisamatõ miildü' rahvalõ mi leelonaistõ küdset väiko' sibulapiiragu', suur ubinapiirak ja krõngli, leevä' uavõidõ vai seenesaladiga, hapnõkurgi'. Kõkõ kipõmbahe saiõ' otsa sõir ja piiragu', perrä jäi soolast kohopiimä võiuga (võiuliuda), midä arvada' olda-ai süümä harinu.

Ütinõ kulataminõ

Aamõtlik seto mihklipäävä praasnik läts vallalõ poolõ üte paiku. Muuseumi asõjuht

Leelonaase' moro pääl tandsmah.

Talvari Peetri pildi'

Auseri Aavo uma talokraamiga.

Sõsarõ leelopark laulmah.

ütõl' edesi tervtüssõna', kõnõli mihklipäävä tähendüsest ja suuvõ setodõlõ hüvvä ilotamist. Unõhta-as ar' ka tuud, õt setodõl om tulõmah kongress. Sis astõ' Sõsarõ leelonaase' helütorra taadõ ja nakaš pääle laulminõ. Vahepääl tull' ka

mõnõ' tandsu'. Pilli oll' mängmäh mi pillimehe Orgse Lauri poig Uku. Tõsurakõnõ sai kinäste hakkama, peräst küll kõnõli, õt paarih kotusõh läts segi, kuna uutmisõga saiõ' näpu' külmä ja lätsi' kangõst. Rahvalõ mi kontsert miildü, a ütele puõh vinne

mehele miildü mi laul (vai leelonaase'?) nii, õt juusk mi ette tandsma ja tahtõs peräst õgaütele käele suud anda'. Rahvas kai ja naard' – midä sa õks holdõga tiit.

Õga tandsmisõ mano tull' miika tandsma ka tõõsõ' seto'

inemisõ' ja ku mi laulminõ palada all otsa sai, lätski ütõnõ tandsminõ edesi. Õnnõst oll' mi mihklipäävä praasnigulõ tulnu ka Valgu Toomas, tuntu pillimiis ja Nedsäjä külä pändi alos-tala. Mitmõgi' eesti inemisõ' tull' küüsümä, õt kiä taa om, veiga tutva nägo. Aa, jaa, Nedsäjä pänd! Pilli oll' ütõh võtnu ka Grünbergi Maria ja ku pillimiis ja pillinäio seto tandsu-lugusit mängmä naksi', sis oll' moro tandsjit täüs. Aifumma pillimängilõ, tandsminõ muuseumi moro pääl oll' veiga illoš kaia'!

Tandsmisõ vahepääl lau-lõti ka leelolaulu. Metsa Helve, Veesaare Anne ja Osti Helgi ja paar mi leelonaist võti' tsõõ-rih leelot iist ja kiä mõist', laul' perrä. Põlva mehe' lauli' ka mõnõ meestelaulu. Perä-kõrra tull' müügilavva takast ka Heliste Leida, saiõ Toomasõ kõrvalõ ja sis ütõhkuuh naati laulma ka kirmasõlaula. Jovva-as lõpuni kullõlda', selle õt ma pidi minemä tarõ kõnõ-lõma, loengut pidämä.

Perimuskultuuri tutvustaminõ

Õga aasta peetäs sibula- ja kalapääväl ka määne seto vai vinne vanausulistõga köüdet tiidmistõ jagaminõ. Soo aasta oll' vanausulistõ tarõh Varunini Paveli raamadu „Rääbis Rääbu“ ettelugõminõ, midä tutvust' autor eis' ja jutta lugõ ette ütõ näütõlõ. Seto talo vana-tarõh kõnõli ma tuust, kuis seto' pühhi peie' ja kuis näile om tähtsä olnu ummi esiva-nõmbidõ avvustaminõ ja kääpä pääl süüminõ, määndse' omma' olnu' setodõ kerigu- ja söõgi-kumbõ', määne om elo parhillatsõl Setomaal. Õga aasta om kullõjit inämbä ja inämbä mano tulnu', soo aasta oll' huvi-liisi terve tarõtõus, poolõ' olli' eestläse'. Muuseum om kotus, koh hoiõtas alalõ vanaao asju ja näüdätäs nuid ka rahvalõ. Asä' eis' omma' vakka, a siski om nuidõ vannu asju vaihõl hüä kõnõlda' seto elokõrraldusõst, majakraamist, keelest ja kumbist, elost vanast ja vahtsõl aol. Ülti, õt järgmäne vuur võisi' jalki seto elost kõnõlda'. Sai tiidä' tuudki, õt mu lehelugusit loetas. Tuud oll' rõõm kulta'.

Jovva-as kongressilõ

Hüä miil oll' perrä kullõldõh, õt kõik ütõdse bussiga kavvõndõst tulnu' inemisõ' saiõ' Põlvahe ja Petserehe ilostõ kodo. Põlva uma' jõudsõ' vil pühapäävä ka Viländimaa setodõ mano Saa-rõpeedilõ, ütõdsõlõ kokkosaa-misõlõ. Üldäs, õt lõpp hüä, kõik hüä. Mu jaost johtu soovoori praasnigu lõpp õnnõhtu olõma – kumahtu läve repi pääl, sattõ maaha ja lei hindä näo ja põlvõ halusahe ar'. Essukõsõ abiga olõ paranõmah, a hallõ om tuust õnnõ, õt tuuperäst jovva-as kongressilõ, koh olõ kõik aig käunu. A hüä miil om tuust, õt inemisõ' ütli', õt mihklipäiv läts kõrda ja näile miildü.

MTÜ Seto Küük reismisnõ Latgale piirkunda ja MTÜ tegemisist

26.–27. septembril kõrrald MTÜ Seto Küük uma liikmilõ ja Kostipääva pernaissilõ inspiratsioonija opmisreisi Lätti Latgale maapiirkunda.

ROOSIMAA MARGERY

Mõtõh oll kaia' ja saia' tutvast Latgale piirkunna perändsöögi pakmisõga' ja kuis väigokosõ' tuutja' saava' maal kõrda. Kotusõ' ja tegemisõ' olli' planeerit säänestmuudu, õt mi saasi' süvvä' umakandi süüki vai sis tuud, midä kohki' tetäs, tuud pruumi'. Nii mi saigi' maitsa' näide ummi süüke ja juukõ kooni' hainatsäiuni' vällä. Söögist saat täpsebält lukõ' Luigasõ Inara artiklist.

Midä mi võisi' Latgalest Setomaalõ üteh võtta'? Ma usu, õt meil kõigil om meeleh näide külälislakhus ja naarulitsõlt kõnõld jutu'. Ku mi eis' ummi asju tii süämeist ja hüäl meelel, sis tuu naarahus ja hüämiil om ka' meil siih Setomaal olõmah.

Aglona leevämuusiumist üteh saad lämmi leib oll kindlahe tuu, mia pand mitmõ' ahetamma. Aglona leevämuusium oll uma programmi kokko säädnü' säänestmuudu, õt kõgõpäält mi kõik sai kolmõkaupa leeväpätsi' tetä'. Õgaüts tekk uma leevä pääle

Leevapätsi vormminõ Latgale leevämuusiumih.

Luigasõ Inara pilt

märgi. Kõik tuu oll tsuut rutulitsõlt, a meid oll ka' hulga. Ku leevä' olli' tett, sis kõnõldi leevätegemisõ aoluust ja mi sai kõtu' kõrralitsõst söögist täüs. Makõsüüki saa-as inne, ku meil

oll vaia tuu iist laulta'. Ja seto-kõisil olõ-õi tuu rassõ.

Programm oll nii pikk, õt leevä' sai' valmist ja õgaüts otsõ uma leevä märgi perrä ülest ja võtt kodo üteh. Kotoh sis sai

uma leevä vallahõ lõigada' ja viilkõrd kaugi pääle mõtõlda'. Ma usu, õt sääne eistegeminõ ja hindä tett kraami ütehvõminõ om asi, midä mi võisi' ka' siih Setomaal naada' inäbä

tegemä. Lämmä leevä lõhn saat meid kodotil – om minkõ pääle mõtõlda'.

Mi sai kokko Latgale kulinarsõ perändi võrgustigu koordinaatori Tatjana Kozaču-

kiga', kiä' kõnõl võrgustigu tegemisõst. Mi giid selet, õt tuu om kõgõ tuntup söögivõrgustik Lätih, mia tutvustas perändsüüke (ka' hansat vai šmakovkat – Latgale om ainumas piirkund, koh šmakovkat võit avaligult pakku', õt tuu om perimüs).

Kotusõ', midä mi käve kaemah, olli' Latgale kulinaarsõ perändi märgiga'. Mi reisiseltskunnah oll tunda', kuis meil Setomaal võisi' ka' olla' sääne märk mi ussi pääl. Tuu om kindlahe mõtõh, mia hindäga' Latgalest üteh võtta' ja edesi mõtõlda'.

Ma usu, õt nuidõ katõ päävä joosul õgaüts sai hindä jaost mõttit, midä hindäle üteh võtta'. Käu innust miika' üteh olnu' inõmisi nii, õt päält reisi tull MTÜ Seto Küüki mano vahtsit liikmit: Ollõluuja Pruulikoda OÜ (ollõtegiä Obinitsast), Aivar Täpsi FIE (2024. aastaga Seto Kunigriigi rahva lemmik leeväküdsäjä) ja Fine Estate OÜ (ettevõtõh, minkõ umanigu' omma' Setomaalõ kinnisvara ostnu' ja plaanva' Kahkva küllä tetä' turismitalo, koh plaanva' naada' pakma ka' temaatilisi süüke).

Reis oll ka' MTÜ Seto Küük tegevjuhi ülesandidõ tiatõpulgale üleandminõ. Kogermani Liis jääs MTÜ Seto Küük juhatusõ liikmõst ja 1. oktoobrist om tegevjuht juhatusõ liigõh Roosimaa Margery.

Seto päiv Saarõpeedi rahvamajah

Pühapäävä, 6. oktoobril peeti Saarõpeedi rahvamajah Viljandimaa setodõ viiendät kokkosaamist.

Vaivalt saie kotoh üü ar' maatus, ku oll' vaia jalki sääda' hinnäst minekus Viljandimaalõ. Aigsahe sääda' hinnäst minekus valmis. Seto rõiva' sälgä ja küläkõst üteh võtta'. Inne kellä kümme olli' Põlva seto' jalki Pesä iih bussi uutmah. A innembä kõfati Matsurist pidolõ tulija' Lumi Kalmeri bussi pääle. Tulõmah ollegi Palmi Gena naasega ja Pärtini Sirid katõ tütrega, ka innine nursootska, karmoškamängja Operi Rain. Buss alost sõitu Tarto poolõ. Tartost tulli' pidolõ Ilolanga leelonaane ja nursootska Itse Rasmus.

Tsuutkõnõ inne katõtoistkümmet jõudsõmigi Saarõpeedi rahvamaja mano. Meid oodõti jo ja Viljandimaa setodõ vedosnik Malõh Heli võtt meid vasta kalstadõh ja laja naarahusõga. Niisamatõ rahvamaja juhataja Mirka Ille. Iih ruumih nime' paprõ pääle ja astõ saali. Ja oo, ku pallõ rahvast jo kohal, nii tutvut, sugulaisi, leelonaase'. Pannimõ ka uma küläkõst lavva pääle. Kats lauda lajalt loogah hüvvä pidosüüki. Külh sõira, sudak valgõh marinaadih, pline, piirakit nii soolatsit ku magõhhiit, suidsulihha, umaküdsõ leibä, võileibä kiluga, suidsukalaga ja pallõ-pallõ muud hüvvä ja parembat.

Saal oll' ilostõ kaunistõt, sügüsetse' häiermu', kõrvidsä'. Seto lipp uhkõlt lava iih. Lava ette olli' tuulõ pääle säetü ilosa' pilotõdu ja mulineelangaga välläummõld näputüü ilotiranigu'. Ma võti ka üteh uma imä Korol Veera ja meheimä Rahasepä Nati katõssa ilotiranikku. Mõlõmba' näputüü tegija' Petserimaalt Kossõlka küläst. Kuna mu imä elotii jäie väiga lühkõkõsõs, oll' kõost 35-aastaganõ, ku mi viis last jäime esä kasvatada'. Aastak oll' sis 1957. Mul om kotoh imä hindäummõld illoõ šolkanõ kleit ja varididõga koetu villanõ suurrätt.

Pido nakaski pääle. Sõna võtt vedosnik Malõh Heli. Laulti Seto hümmi. Tervütüssõna' ütäl' nursootska Itse Rasmus. Leelokuur Hõpõhelü laul' paar laulu. Järgmisõna astõ pidolistõ ette leelokuur Kullakõsõ. Uma tervütüise ütäl' ka Pärtini Sirid. Palmi Aili kõnõli ilotiranigast. Ja tiranikkõ oll' pallõ, uma 38 tükkü ja üts välläummõld pühäserätt, mia peri Petserimaalt Lõkova küläst. Pido-linõ tõie esi üteh nii pühäserätti ku kats välläummõld tiranikku. Aili kõnõl, õt timäl omma' uma imä tiranigu'. Umal aol, aastagal 1920 olle Kossõlka küläh kodonduskuul, ka tuul aol tetti ilotiranik olle tooli pääl.

Ma kõnõli hindä tuudu tiranigast, õt tuul aol tetti pallõ näputüüd petrooleumilambi valgusõl. Sügüsetse, ku naase'

jäie' tarõ mano, tetti pallõ näputüüd õks keväjani, ku alostu põllutüü. Õks prääti, ked-rati langa, koeti kangit. Tuul-aol läpe-s kiäki kavva maada', õks kikkalauluga sängüst vällä. Kõik tiranigu kanga' olle' eishindäl peelte pääl koetu, mitte poodist ostõdu. A kellel tuu sis rahha olle, selle õt perre' suurõ', latsi oll' õks perreh inämbä ku kats-kol'.

Ma tiia-i, kost nuu' ilosa' seto pitsi mustri' vöödõti. Ma joht olõ-i säändisit inämp kohki trehvänü nägemä. Õga sis noid ilosit tiranikkõ kasutada-s õga päiv, nuu' panti ilo jaos vällä seto pühhi aigo. Aili ütäl' vil, õt iihruumih ommõ lavva pääle vällä säetü seto näputüü raamatit, ka Heli hindä soetõdu setokiilse' Rahasepä Raineri raamadu'. Võimalus kaia' ja lukõki', kiä taht.

Heli and' sõna uma leelokoori naaselõ, kiä lugi kirakeeleh paprõ päält seto söögist. Selle õt kiä pidi kõnõlõma, olle haigõs jäänü. Heli küsse jo varahampa, kas ma olõsi' nõuh kõnõlõma seto söögist. Ma kõnõli õks seto keeli. Vanal aol oll' Setomaa talorahva süük lihtnõ, midä saadi umast aiast, põllu päält vai mõtsast. Määne aastaag, sääne süük, kas sis piimä-, terävilä-, juurvila- vai lihasõõgi'. Vanastõ tetti süük ahoh, kas ruug vai pudõr, ildampa ka pliidi pääl kas keedeti, küdseti. Talvõl ja

keväjä olli' söögis kardohka', leib, soolakala, sooladu vai hapõndõdu seene', soolakohpiim vm. Suvõl olli' inämbä piimäsõõgi', rõõskpiim, hapupiim, värski kohopiim, hapukuur. Hapupiimäst tetti kohopiimä, mida soolati tinnü talvõaos. Kalla kuivatõdi ja lihha soolati. Keväjä suitstõdi perrä jäänü soolaliha savvusannah.

Kerkokaalendri perrä peeti paastu. Tetti taarikapst. Taari sisse panti hapukapsas ja piinõs lõigut verevä' nakri'. Ku olle pühä, sis tetti õks parembat süüki. Talsipühis keedeti sülti, tetti aholihha, verivorsti-käkke. Küdseti piirakit. Lihavõttõs värmti munnõ, tetti sõira, mia olle õks pidosüük. Mihklipääväs keedeti oinaruuga, küdseti piirakit. Setodõl oll' joogis taar, ka hapõndõd kõomahl. Õga päiv juudi hainatsäid. Pido jaos tetti kodoolt. Ildampa naati ajama viläviina ehk hañdsat. Seto' seie' kavva aigu luitsidõga lavva pääle pantu suurõst kausist. Mõnõ perreh võidsõ olla' paar kahvlit-väist.

Saaja, ristkädsi, kaajatsil käumisõ vai puhtidõ jaos tetti erilisi süüke. Saaja söögis olle' lihasõõgi', sült, piiragu'. Nuurpaarilõ küdseti tsõõrik nisu- ja rüäjauhast saajaleib. Saajalistõlõ pakuti kesväkaraskit. Saajalisõ' tõie' kingtüsõs söögikraami. Ristkädsile viidi kostis munaputru vai munnõ. Puh-tilõ minneh küdseti nisujuhast

tsõõrik valgõ sai. Traditsioonilnõ süük oll' kaarajahust keedet kiisla, midä süüdi tsukruvii vai piimäga. Kiislakaussi panti künnel palama. Seto söögikultuuri mano käve ka kerkopühädel matusõaiah umastõ haudu pääl süüminõ.

Parhilla' ommõ seto traditsioonilnõ süük-juuk sõir, piiragu', leib, hañds. No' omma' jalki mooduh vana' söõgi'-joogi', mia' omma' vahtsõst avvu sisse nõstõtu. Seto rahvussüüke-juukõ pakva' mitmõ' söögikotusõ' ja turismitalo'. Peetäs seto kostipäivi, õga söögikotus vai kohvik tege seto süüki.

Pääle jutuaajamist oll' paras aig süümä naada', jo lõunaag käeh. Õgaüts võtt ütidsõ söögilavva päält, mida arvas miildüvät. Süük oll' pidolõ väärilinõ, väiga maitsva. Naase' korjusi' tsõõri, naati laulma. Piagi võtt Rain karmoška ja tandsoplatsil keerutõdi õks seto tandso. Siridi ja timä tütre iistvidamisõl mængti maaha mæng „Rikas ja vaenõ“.

Noorõ' perre' olli' tulnu' lat-siga, üts peris väikõkõnõ eiski vankrih saalih. Latsilõ oll' valmis säet uma tarõkõnõ, postelikotti oll' topidu olõ', koh istuti vai lesatõdi pääl. Latsõ' värme' pilte, kirodi' sõnnu seto keeleh. Hüä kaia', ku vanõmba' hoitva' seto kultuuri. Tulõva' perrega kohalõ, nägevä', kuis peetäs seto pito. Üts latsõkõnõ oll' tsõõri pääl, ku laulti.

Heli hõigaõ vil, õt kiä olõ-i hinnäst kirja pandnu, sis teku' kipõlt, selle õt tulõ loosiminõ noidõ vaihõl, kiä' omma' kiräh. Nursootska hõigaõ kol' nummõrd ütest kooni 89-ni ja kol' naist saiva' kingtüse. Heli tehnäs kõiki pidolisi ja külälisi. Kingtüse saie' nursootska Itse Rasmus, Kullakõsõ leelonaase', Pärtin Sirid, pillimiiõs Operi Rain, seto söõgi kõnõlõja kirakeeli Kapp Ülle, ma' ja Palmi Aili, kiä kõrrald' tiranigõ vällänäutust.

Ütlemlädd illoõ viies setodõ pido oll'. Tetti ütime pilt ja kiä tahtsõ, saie hinnäst laskõ' pildi pääle võtta'. Eis' olõ väiga tenolik Malõh Helilõ, õt võtat süämele aia' seto asja, kõfada' kokko seto' kavvõmbast, nii Türlit, Elvast, Tartost, mi Põlvast olõmi õga kõrd kohal, nii ku õnnõ kutstas. Pidolõ tulõva' ka seto kultuurihuvilisõ' ja setomiilse' inemisõ' vallast, umast piirkunnast.

Pido lõpõs kõõ Viktori lauluga „Tahtu-i kuigi kodo minnä", tulõ õks minnä", mia tetä'. Kotoh meid õks oodõtas ...“ Ja nii taa omgi.

Aitumma sullõ, Helikõ, ja su üläle, su perrele! Tennä ka su sõsarat Ailit abi iist. Suur-suur teno rahvamaja vedosnikulõ Illele, kiä and ruumi ja avitas. Suurõ teno anna sullõ, Hõrna Aare, õt kõrraldat meele transporti, ja muidoki hüäle bussi-juhilõ Lumi Kalmerilõ.

RAHASEPÄ MARIA

Vana' söögi' ja joogi' ommava' au seeh ka Latgaleh

Latgale om Läti aoluulinõ ja etnograafilinõ maatükk riigi idaosah, koh eläse' latgali'. Säält om saanu alostusõ ka läti kiil ja kultuur. Vot tuud paika, näide ello, tegemisi, süuke ja juukõ mi kaema ja maitsma sõidigi.

LUIGASÕ INARA

Latgale Kulinaarsõ Söögipärandi reisi alostusõh küsse mi sõidu tiijuhit Ilze Salnaja-Värv, kiä tiid mäantsitki sõnno läti keeleh. Tull' sääntsitsit sõnno nigu *saldejums* (jäätis), *iela* (tänav), *maize* (leib) ja mõni sõna viil. Ilze oll' kõõga peri, a üteli, õt hüä olõsi', ku' tiiät viil sääntsitsit sõnno nigu *sveiki* (tere), *paldies* (aituma), *ludzu* (palun). Jätimõ neo' tarviliiku' sõna' hüä, nigu hulga asju, midä Ilze sõidu pääl viil jagi.

Bussiaknast kaieh om Läti ja Latgale illoõ. Õgah väikoh küläkeseh ja tsuut suurõmbah om kõrd, pallõ häitsmepindrit, ilosit säadmisi. Suurõmba vaivalda saimõki' peräle edimäste piätuse kotussõhe. Ollõtegi ja Danis Rakstinsi kodo, õkva moro pääle. Ummamuudu nahast saapa' jalah, linanõ hamõh säläh, näüdas peremiis, kuimuudu nä naasega, kiä morro pite palästõ jalguga käve, vanaaolitsõ perimüse perrä suitsutõt linnaõst ollõkõist teevä'. Maik oll' ollõl hüä ja hüä oll' ka sõir, midä pääle haukamisõs pakuti.

Muusikariisto ja šmakovka muuseumih saimõ kinnitüst, õt ilolisi inemisi olõ-i õnnõ Setomaal. Peremehe Gunars Igaunise hüä' sõna', ilolinõ olõk, hüä pillimäng ja väegalt positiivnõ energiä läts meil õgaüte hinge ja süämehe. Miis kõnõl' ja näüdas pille, minka pääl viimätsõ' 150 aastakka omma' lätläse' mängnõ'. No ja pandsõ meidki mängmä ja õga mi ulli'

Lavva' katõtas ilostõ.

Luigasõ Inara pilt

olõ-s, kokkomäng tull' hõste vällä kül'. Umatettü šmakovka, mis om Latgalemaalõ niisama umanõ nigu meile hañdsa ja om lubat Lätimaal õnnõ pakku' Latgaleh, oll' töömeeli hüä. Pakuti mustasitigõ maigolist ja viil mitmit. Šmakovka aparatõ kaimõ ka ja õks mõtlimõ tuu pääle, õt mille mi umah riigih tuud kotoh tetä' tohi-i. Hañdsat õks, tiidäki'.

Edimäne kõrralik süümine oll' Ludza käsituukeskusõh. Vanaao perrä tettü lambaliha ruug, Ludza kesväst tettü pudõr pekiga ja *asuškas* (leeväahoh tettü kohopiimä ja kohetusõ makuš süük) pand' mi meele' paika ja andsõ aimu, määnest süuke innevanastõ seoh kandih süüdi. *Asuškät* tettü vanastõ nii, õt viimäne tükk kohetust säeti nigu kabõl lavva pääle ja lõigati väidsega väiko' tükü'. Panti sis prootvinna pääle ja ahjo, ku ahi viil lämmi oll'. Nuu' saia-tükü' kuivssivä' ar' ja sis panti nardsokoti sisse ni säeti aho kõrvalõ. Niimuudu nä sääli olliva' ja olliva' kuivah, kooni saiva' jäl pehme' saia'. Panti sis suhkrut pääle ja tuudi kausiga lavva pääle. Vot sääne süük oll'. Mullõ oll' seo kõõ suurõmb avastus ja miildejätmine, midä tahtsõ kotoh järgi pruumi'.

Piiragukauss.

Eräkogo pilt

Järgmitsest piätusest võinu' kirotanda' tuud, õt majja sisse minneh kõkkõ mälehti, a vot kuimuudu vällä tulli, ei mälehtä'. Õnnõst nii hull tuu asi ka olõ-õs. Perre ettevõtminõ Kazanova Moonshine om tillõkõnõ perimüsele ülespant piiritusõvabrik, koh tetäs õgasugu kraadiga juukõ. Noorõ poisi' ilosa jutu, rõõmsa olõkiga ja hüä pakmismõistmisõga käevä' mi ümbre ummi juukõga nigu mesiläse', kaldsiva' muudku pitsi ja andsõva' huugu, õt mi õks julgõ' maitsma olõsi'. No maidsimõ õks mõõdu perrä ja ostimõ hulga hääd kraami kodo kah.

Oll' jo ilda, ku üumaja poolõ naksimõ sõitma. Puhkamisõ keskusõh Lejasmalah uuf meid kõrralinõ süük – kartohkapudõr, liha, hāmmetüs ja makuš palakõnõ. Olõ-õs joht isso, a saa-as söömāldā ka jättä'. Kõtt veereni täüs, ronõ õgaüts umma tarrõ magama. Hummogu jõimõ samah kotusõh kohvi ni anti meile *drannikit*, kartohka pannkuukõ. Noid olli ma eis' ka varrõmb tennü ja tullgi miilde, õt võisi' sagõhõmpa tetä'. Kartohkit õks elämiseh om.

Tõõsõ päävä alostusõh, Latgale Kulinaarsõ Pärandi keskusõh kuulimõ viilkõrra paiga pärimussüükest ni juukõst ni saimõ väikit palakõisi ka' pruumi'. Tsāihaina kasvatamisõ Kurmiši taloh kobõmõ hainu käega, kaimõ taimõkõisi ni kuulimõ, kuimuudu üts perrekene säänest ettevõtmist pidä. Ummamuudu oll' seo ka kinnitüs, õt maa pääl kasusõ' haina' nigu meilgi, miä' avitasõ' pāhalu vasta, omma' iholõ, süāmele ja hinglele hää'.

Järgmine piätüs, koh juustu ja sõira valmistaja Ludmilla Peculeviča ummist tegemistest kõnõl', pandsõ jäl süāme ni hinge helisemä. Kagoh inemise' õks mõistva' kõnõlda', kagoh mõistva' ummist väigokõistõst saavutustõst kõnõlda' nii, õt õkvalt päiv lātt ilosaast ja

laulda' tahasi'. Kolmõ lehmä käest, kedä taloh peetas, saias piim ni tuust tege pernaane erisagamatsi sõiru ja juusto.

Aglona Leevāmuuseumih panti meid kõõgõpāält leibā tegemä. Õgaüts tegi uma pātsikõsõ, ilosa tsillõkõsõ. Seeni, kooni mi jutussit kulssimõ ni jäl hāād ja parembat ihho aimõ, küdsivā' leevākõsõ' ahoh ilosa leevāst. Ja tuul leevāl olle Latgale maik, mõtli ma kotoh, ku leevāst edimātsē käärokõsõ lõigi. Laud oll' sääditõt ja livva' olliva' laaditõt nii, õt silmi saa-as ar'. Kõkkõ saimõ pruumi' ja kõik ollgi väegalt hüä. Kuum ruug oll' uma aia viljust ja vadaku pääl tettü. Tuu oll' jäl sääne, midä kotoh järgi proomõ. Ku sõira ar' tei, panni sõiravadaku sisse põrkniit, kartohkat, sibulat ni kapstīt ja sis hāvvudi ahoh ravvast poti seeh. Pruunkõ' kah tetä', sai väegalt hüä ja mis viil kasulik, vadak lāā-āi raisku. Paks pudõr seenehāmmetüsega oll' meile kül jo tutva, a olle õks hüä. Ja no magusapalakõnõ oll' jäl tutva, kohopiimāpiiragukõsõ' vatu-koorõ seeh – *asuška*'.

Reisi lõpuh käveme Aglona Bāsiilika usukeskusõh. Rahulik, ilmaduolõs, auvāāriline. Kerigoh saistõh mõtli kül, õt patt om niipallõ kõkkõ süvvā' ja juvva', nigu seo reisi pääl sai tettüs. A kuna pererahvas oll' neo' söõgi' õkva mi jaos tennü ja õgal puol olliva' no nii lahko', hūāsõnalitse' inemise', õt patt olõs olnu ka midāgi perrā jättä'. Tuud ka tiiā-āi, õt kas elo viil siākanti minno toosõ, sis pal-lõlsi jumala käest andis ja mõtli tuu ilmadu lahko olõkiga pererahva pääle.

Ütest maani kumarusõst ja suurõst tenast jääse näile kim-māhe vähäst. A süāmehe oll' nii hüä ja tenolik tunnõ. Oll' midä kaia', oll' midä oppi', oll' midä miilde jättä'. Aitumma teele kõigilõ, hüä Latgale rahvas! No' nakamõ teid hindā poolõ koõstma uutma.

Kaugist Latgalehe Setomaa tiijuhi silmi läbi

Kuvvamuudu üts giid saa hindä tiidmisi ja mõistmisi tävvendä'? Muidogi' võit lukõ' ja kavvu' kooltuusiil ja konverentsel, a kõõgõ parep om eishindä pääl läbi pruumi', peenebālt üldeh olla' kotusõpāäl kaemispraktikal. Sāntsēs manoopmisõ kotusõs sai Seto Kõõgi puult kõrraldõt septembrikuinõ opmiskauk Latgale kanti.

Võõrahe kotusõhe minneh om tark lõüdä' kotust tundva inõminõ. Šool kõrral oll' viil ka' kiil, nii läti ku latgale, meele võõras ja tuuperāst oll' tiijuhist ja giidist pallõld lätläne Salnaja Ilze, kiä' elās Eestih. Ilze om ka' papõrdõga' Setomaa giid, tuust tä sai mõnõ aestaga iist. Teno toolõ tä tiid ja tund setokõisi ja mõistsõ kõnõlda', õt kuis om Latgaleh ja kuis Setomaal. Mõlõba' omma' olnu' viil saa aestaga iist väigagi' maa-

hajäänü' kotusõ', a parhilla' omma' üte' hinnaduba' perāndturismi kotusõ'. Tiidä' om, õt tõõsõ kultuuri mõistmisõ jaost om kõõgõ parep otsi' ütitsit juuni, nii saa võõras umast.

Ütesagamaist oll' hulga – nii söõgi poolõ pāält ku ka' tuu, õt mõlõba' omma' veereala' ja sääli elleh tulõ eis' vällä mõtõlda', õt kuis ello jääi', lõüdä' midāgi vahtsõt ja huvtavva. Ku turisti' kõnõlõsõ', õt Setomaa inõmisõ' mõistva' külälisi hõste vasta võtta', sis sama om ka' Latgaleh. Mi väigokõist pargikõist võõdõti õgal puol vasta ku kõõgõ kallippi külälisi, kõnõldi süāmest ja hingest umast kultuurist ja õgapāāvategemist ja ar' minneh panti süāmepāäle, õt meid jäiās tagasi uutma. Om arvu saia', õt ka' sääli om suvi turismihuuai ja septembri om jo rahulitsõp

ja täks talvitsõl ao puhatas. Väiko' ettevõtja' tõi' vällä viil tuu, õt pāāliinast Riiaist tulõja' jovva-ai kuvvagimuudu ar' imestä', ku hoolõlitsõ' inõmisõ' sääli piiri veereh eläse' ja ku illos sääli om. Vai sis liinainõmisõ' käävā' sääli tähti kaemah ja värsket õhku hingāmāh. Pia samasāānest juttu kõnõlõsõ' ka' Talinast tulnu' inõmisõ' Setomaast. Hüä kodonõ tunnõh õkva.

Giidinā oll' hüä kaia', ku tähtsä om vastavõtva inõmisõ mõistminõ kõnõlda' ja timä energia. Ku inne reisi uurõ Läti turismiportaalõ ja kodolehti abiga', kohes mi täpselt lāā, sis pilte perrā paistu Gaigalavah Gunārs Igaunise pille ja šmakovka muusium ikāv – hulga pille üteh väikoh OSB-plaatõga' ülelüüid tarõkõsõh ja tõõsõh hulga kõva alkoholi tegemi-

sõst vaia minevit riistu. Midä sääli õks väiga' kaia' om – kaet ja lāät tõist piteh vällä. A tuu kotus jäi pia kõigil miilde ja om erilinõ teno peremehele. Nuu' jutu', tuu energia, mõistminõ panda' ka' kõõgõ tasaligup inõminõ kõkkõ üteh tegemä, nalā' ja muidogi' nuu' eismuudu helü', mia' pillest vällä tulli', läti folklaulu' ja perākõrra viil šmakovka maitsminõ. Ütleme' nii, õt seto' tulli' säält lauluga' ja tandsih ja mi giidil oll' tegemist, õt inõmisi tagasi bussi pääle saia'.

Tõõsõ päävä naglas sai uma kodo moro pääle tett väiko juustukua pernaane Ludmila Peculeviča. Naarulinõ leedulanna, kiä' lõüdsē uma armastusõ umbõs Verska-suurusõh kotusõh Kalnieših ja üteh mehega' omma' tennü' ilosa järve kaldõ pääle uma

juustukua. Päiv inne meid oll' kaunu' Ludmilaga' kõnõlõmah Läti kõõ suurõp aokiri ja ka' nimä' oll' imehtlenü' tuu väiko naase suurt tüüd ja tahtmist uma mõtõh ello viiā'. Giid Ilze üteli tuu pääle, õt lätläse' eis' tegevā' hindā kotsilõ nalja, õt nā tahtva' ellā' Eestih ja olla' leeduka'.

Muidogi' pääle söõgi ja inõmisi mi nāi hulga ka' Latgale rahvakultuuri. Lätläse' mõistva' pallõ parebahe näüdadā' uma kultuurilõ umatsit vannu perre- ja tõisi märke. Nuid om nii liinakujonõdusõh ku müügikraami pääl. Mitmõh kotusõh, koh meid vasta võõdõti, olti rahvarõivih vai tuust mõõtõt rõivih. Midāgi' olõ-õi tetä', rahvarõiva' omma' kõõ ilosa' ja ku nuist viil täpsebālt kõnõldas, sis tuu kõik and väiga' pallõ mano.

Bussiga' sõitõh mi kõik panni

tāhele, õt nāil olli' mitmõl puol välläh sini-valgõ-sini lipu', nuu' nāütsi', õt mi olõ Latgaleh. Tuu üle tundas uhkust. Mi käve ka' Aglona leevāmuusiumih, koh külälisi võtt vasta, kõnõl, kuis vanastõ leibā tettü, ja pand rahva laulma illos nuur tüt-rik. Arvada' om Latgaleh sama murõh ku meil Setomaalgi', õt kas õks om nuid nuuri inõmisi, kiä' ummi vanõbidõ ja vanavanõbidõ tüü kultuuri hoitmisõl ja tutvustamisõl üle võtva'. Hüä oll' nātā', õt üle Lätimaa kuulsa muusiumi alostaja ja Läti rahvalaula tundja, latgale keele hoitja Vija Ancāne tüü om üle võtnu' timä latsõlats. Tuu tiidmisõga oll' hüä ja julgõ tagasi Setomaa poolõ sõita' – Latgale om illos ja rikka kuluuriga' kotus ja sinnā' om kõõ suur hüāmiil vahtsõst minnā'.

KOGERMANI LIIS

Verska Talomuusiumih tulõ nahtsipäävä laat

2. novembril kellä 10–15 om Verska talomuusiumi moro pääl nahtsipäävä laat, viimäne sügüsene laat, koh saat olla Setomaa muudu laadol.

Nahtsipäävä laat Setomaal om huvtava laadaprogrammiga. Laadalt lövvät nii näpotüüd, talokraamipakjitu ka hulga muud hüvvä, ilosat ja vaia minevät kingtuskoti sisse. Tüütärõ omma' lämmäh muusiumitarõh. Koplihe säetäs üles vanaaolitsõ vällänägemisõga' laadaplats, koh müügile om pant traditsioonilnõ näpotüü ja hüümaiguga' söögikraam ja talokaup. Külälisõ' saava' kokko saia' inspiirivido näpotüümeistridõga', näide käest küüsüda' küüsümüisi, anda' sisse telmisi. Kohalõ kuts- tas uma esindüse ja näpotüü- letiga' ka' Setomaa sootska' vai

Nahtsipäävä laat.

Eräkogo pilt

Kroonikogo ja aktiivsõba' külä- kogokunna', ka' aiakraami ja käsitüühoidistõ valmstaja'.

Inõmisõ' tulõva' kokko, õt ütstõõsõga' kokko saia', vaelda' mõistmisi, mõttit ja näpotüüd ja sügüsetsi saaduisi, midä om

inne talvõ hüä kodo kogoda'.

Taloh kau kipõ traditsioo- nilitsi süküis-talvitsidõ töie tegeminõ – Verska talomu- siumihe tulõva' üle Setomaa muusiumidõ kokko muusi- umimaiu pernaase', kiä' üteh-

kuuh tegevä' näpotüüd. Külä- lisõ' saava' mano minnä' ja ka' pruumi'. Opatari om nii suurilõ ku ka' väigokõisilõ.

Laadaplatsil luu meeleollu seto leelo ja pillimäng ja huv- tava' esinejä'. Pillimehe' omma' oodõt üles astma ja laulunaase' ja -mehe' eis' laulu üles võtma, nii ku tuu ka' vanal aol oll. Huvtavvi tegemisi om ka' latsi jaost. Seto Tsäimaja pakk laa- dapäävä erisüüke. Nii ku mine- välg'i aestagal, mi ooda laadalõ väiga' traditsioonilnõ näpo- tüü ja sügüsekraami pakjitu. Kirjapandminõ laadalõ bit.ly/ Nahtsipäevalaat!

Laadapilet om 2 € (kooni' 8-aestakadsõ' latsõ' ilma rahalda').

Nahtsipäävä laat Seto- maal om üts jago Õuruupa kultuuripäälini Tarto 2024 lisaprogrammist.

Näemi Verskah laado pääl! Setomaa Muuseumi'

Seenepiiragu opitarõ

Seto kultuuri nädälä joosul kõr- rald MTÜ Seto Küük 4. oktoobril Obinitseh Taarka Tarõh seene- piiragu opitarõ.

Taarka Tarõ pernaane Rieka oll lavva pääle pandnu' hulga kraami, minkõst piirakut kokko säädä', ja ka sepäga tett kohe- tus oll olõmah. Ütehkuuh mõtõldi tetä' kats vallalist pii- rakut, üts soolasiiniga' ja tööõ nõiu seeh praadit porovikkaga' ja viil väiko' piiragukõsõ' praadit kikkasiiniga'. Tuu perrä sis piiragusisu' kokko siäti, minkõ sisse panti sibulat, kurslakku, keedet pörknit ja munnõ, hav- vutõt kapsast ja ka' eelmidse päävä ahoputru, viil majoneesi ja hapukuurt, õt piirak hoiasi' parebahe kuuh.

Kooni' piiragu' olli' ahoh, mi kõnõli seenepiirakist ja midä vanastõ süüdi, mäntse' söögi' olli' tähtsä'. Tuust jutatami- sõst tull vällä, õt seenepiira- kut om ilda aigu naat Setomaal tegemä, õt olõ-õi vana süük. Mõnõ puul, koh külli ümbre

õnnõ põllu' ja hainamaa', sääl seeneh kaumist olõki-is. Koh mõtsa' olli' lähkoh, sääl kofati päämätselt porovikkõ ja riisikit. Nuu' panti suurdõ tõrdohe hap- nõmma. Sooladsõ' piiragu' (nt kartohkaga') tetti vanastõ õks leeväkohetusõga'. Saiakohetus oll pühhiaost. A ku tuu jo inäbä muudu läts, sis kohetus piiragu all oll paks, selle õt plaadi pääl vaotõdi kässiga' kohetus lakja.

Piiragu' valmi', sis tull nuu' ar' ka' maitsa'. Kõgõ inäbä miildü kõigilõ praadit porovik- kaga' piirak, poroviga maik om õks pallõ parep ku kikkaseene uma.

2025. aestaga Seto Kunigriigi piiragumeistri sorditas vällä seenepiirakidõ tegijidõ siäst, nii õt om õigõ aig naada' seenepiirakit küdsämä.

Mi ooda Seto Kunigriigi- pääväle võistlõmma piiragu- küdsäjit!

KOGERMANI LIIS,
ROOSIMAA MARGERY
MTÜ Seto Küük juhatus

Seenepiiragu tegeminõ.

Antsoni Annika pilt

SÜNNÜPÄÄVÄ' NOVEMBRIH

Rüütli Ingrid – 89
3. november
folklorist

Kabi Riina – 76
4. november
Sõsarõ leelonaane

Uibolehe Urmo – 46
5. november
ülembsootska,
Seto Kongressi
Vanõmbidõ Kogo liigõh

Metskaevu Elvi – 65
7. november
Helmise leelonaane

Kosemäe Olga – 69
10. november
Ilolisõ leelonaane

Tigasõ Vilma – 83
12. november
Petseri 2. Keskkooli innine
direktor ja oppaja

Kera Volli – 69
14. november
sootska

Kõivupuu Marju – 64
14. november
folklorist

Riitsaarõ Raili – 81
15. november
käsitüümeistri

Sarvõ Õiõ – 69
15. november
sootska, sõnolinõ,
Seto Leelotarko
Kogo vedosnik

Hõrna-Ülperi Maarä – 35
17. november
leelotaja

Pikkuusi Aavo – 70
23. november
olümpiavõitja

Samueli Liis – 39
23. november
Lummo Kati
leelopargi laulja

Lõbu Ragner – 54
24. november
vanaajamajamiis

Panovi Peter – 63
25. november
Linatšura'
laulumiiis

Bogatšova Malle – 58
25. november
Kosõlka koori
leelonaane

Järvelaidi Peeter – 67
28. november
õigustiidlänne

Orasõ Janika – 61
28. november
rahvaluulõ- ja
muusigatiidlänne

Žvirblise Ülle – 59
29. november
Ilolisõ
leelonaane

Piirisilla Aivar – 61
30. november
laulumiiis

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Alma Ojastik	94	Mari-Ann Luhamäe	80
Maria Ninaste	93	Alli Kuus	79
Militsa Turi	91	Udo Ivaste	77
Leida Poolak	90	Paul Piiri	77
Eha Mets	89	Valentina	
Eve Kosterkova	89	Andrievskaya	77
Maria Saaremaa	89	Milvi Tein	76
Jevgenia Andrejeva	89	Siina Kõiv	76
Jekaterina Vaskova	89	Märt Rebane	75
Olga Adari	89	Kalev Leopard	75
Jaan Luhte	88	Jaan Olesk	75
Alli Lillepuu	87	Endel Roots	75
Aino Horn	86	Olga Arumets	74
Aleksandra Udaloa	86	Nadezda Serbak	74
Eevi Kattai	86	Einar Lepa	74
Tiia Kõivoste	85	Evi Svenov	73
Maria Lepik	84	Matti Alve	73
Vilma Tigas	83	Villu Lillmaa	72
Veera Tammeorg	83	Lidija Gorbatš	72
Maie Ledjanova	83	Hilju-Hilja Kadak	72
Jenny Kripson	83	Riina Tereste	72
Tiiu Anipai	82	Ljubov Jakuševa	70
Anna Aju	82	Juura Luigelaht	70
Aino Mägi	81	Andres Tõnisson	70
Raili Riitsaar	81	Aavo Jallai	70
Maria Kullasaar	80	Aivo Kesk	70

Õnnitlõmi
tillõkõist
vallakodanikku!

KEIRIN
KULLASAAR

Leinämi

† Paul Urb
† Leida Mägist
† Aleksandra Simagina
† Zinaida Dogadova
† Hele Hallik

Leelopark Siidisõsarõ juubelikirmas

Siidisõsarõ om jo 30 aastakka nuur. Tuuperäst om vaja kirmast pitä'. Tulgõ' kõik inemise', kiä' tahtva' nätä' kirmasõ pidämist läbi aoluu ni üteh kulätada', hingedekuu 16. pääväl päälliina Vanalaina Muusikamajja Uus uulits 16c. Pido nakas kell 13 ni lõpõs ar' kell 16. Sis om tiidä', kunas tulla' ni kunas kodo minnä'.

Õt mi lavva' olõsi' laaditõdu' ni süüki-juuki haarusi', sis pallõmi tiidäandmist uma tulõkist vedosnik Haavallo Ilme välkposti: ilme.haavallo@gmail.com. Tulgõ' kaema, kullõma, üteh kulätamma!

